

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

SYSTEMSKAP

ETT MÖJLIGT MOTSTÅND?

Författare: Fanny Pelin

Masteruppsats SOCM04

30 HP

Vårterminen 2017

Handledare: Johanna Esseveld

ABSTRACT

Vi lever i en tid där vi kan se en fördjupning av den patriarkala ordningen, vilket tar sig uttryck i militärisering och nationalistiska rörelers framfart. Kvinnliga relationer, i form av systerskap och kvinno-solidaritet, studeras som ett möjligt motstånd denna utveckling. Syftet med användningen av ordet systerskap handlar inte om att skapa en falsk föreställning om att kvinnor är likar under ett patriarkalt förtryck. Snarare handlar det om att erkänna olikheter, för att se hur kvinnor kan stärka varandra utifrån deras olikhet. I uppsatsen analyseras hur 12 kvinnor presenterar sig själva och hur de reflekterar kring systerskap i deras vardag tillsammans med andra kvinnor. Det metodologiska tillvägagångssättet för uppsatsen är fokusgrupper, för att se närmre på hur respondenterna reflekterar kring systerskap tillsammans med andra kvinnor. Med stöd av uppsatsens teoretiska ramverk, som utgår från intersektionalitet och dekolonialisering, belyser den hur systerskapet kan stärkas som ett möjligt motstånd mot en fördjupning av maktstrukturer, som marginaliserar och osynliggör olika kvinnor. De teman som uppsatsen berör är kvinnoideal, (o)möjligheter att göra motstånd mot den patriarkala ordningen och konsten att ge kritik.

Nyckelord: Systerskap, dekolonialisering, intersektionalitet, självreflexivitet, motstånd, feminism, patriarkat, solidaritet.

The struggle for justice and equality is under threat. We live in an era that is characterized by the deepening of the patriarchal order, which manifests itself through militarization and the progress of nationalist movements. The purpose of using the word sisterhood is not to create a false belief that women are equally oppressed under the patriarchy. Rather, the purpose is to recognizing women's differences, to see how women can strengthen each other based on their differences across social constructed borders. In this sense, female relationships, in the terms of sisterhood and women-solidarity, are seen as possible strategies to challenge the reproduction and the deepening of the patriarchy in interactions with other power structures, that marginalize and invisible different women. Further, the thesis studies how 12 women present themselves and how they reflect on sisterhood in their everyday lives, in dialog with other women. There is no attempt to produce objectivity about what sisterhood means in Sweden today. The thesis opposes against the belief of producing objectivity with in the social science. The methodological approach is focus groups, in order to see *how* the respondents reflect on sisterhood *together* with other women.

Using the thesis's theoretical framework, which is based on intersectionality and decolonialization, it highlights how sisterhood can be strengthened as a possible resistance to a deepening of power structures that which marginalize and invisible different women. The themes that the thesis addresses are women ideal, (im)possibilities to resist against the patriarchal order and the art of criticizing.

FÖRORD

Jag vill framföra ett varmt tack till min handledare Johanna Esseveld, som har varit för mig ett stort och betydande stöd under genomförandet av denna uppsats. Jag vill också ödmjukast rikta ett tack till de 12 kvinnor som avsatte tid och deltog med sina reflektioner under fokusgrupperna, vilket möjliggjorde genomförandet av uppsatsen.

Fanny Pelin

2020-05-24

INNEHÅLLFÖRTECKNING

ABSTRACT	1
FÖRORD	3
1. INTRODUKTION	5
2. BAKGRUND	8
2.1. <i>INSPIRATIONEN TILL UPPSATSEN</i>	8
2.2. <i>SYSTERSKAPET I SVERIGE – GRUPP 8S KVINNOKAMP</i>	10
3. PROBLEMFÖRMULERING	12
4. TEORETISKT RAMVERK FÖR UPPSATSEN	13
4.1. <i>MOHANTY – DEKOLONIALISERING OCH SOLIDARISK PRAKTIK</i>	13
4.2. <i>GENUS I SAMSPEL MED ANDRA MAKTSTRUKTURER</i>	18
4.2.1. <i>POSITIONERING SOM FORSKARE TILL UPPSATSEN</i>	20
4.3. <i>FÖRSTÅELSE AV SYSTERSKAP SOM BEGREPP</i>	21
5. METOD	23
5.1. <i>FOKUSGRUPP</i>	23
5.1.1. <i>SEMISTRUKTURERAD INTERVJUGUIDE</i>	24
5.1.1. <i>GENOMFÖRANDET</i>	25
5.2. <i>ETISKT FÖRHÅLLNINGSSÄTT</i>	26
5.3. <i>RESPONDENTERNA</i>	28
5.3.2. <i>PRESENTATION AV RESPONDENTERNA</i>	29
5.4. <i>ATT VARA MODERATOR</i>	29
5.5. <i>BEHANDLING AV DATA</i>	30
5.5.1. <i>TRANSKRIBERING</i>	30
5.5.2. <i>ANALYS AV DATA</i>	30
5.5.3. <i>FOKUSERAD KODNING</i>	31
6. ANALYS	33
6.1. <i>KVINNOIDEAL, FÖR EN SJÄLV OCH ANDRA</i>	33
6.1.1. <i>SAMMANFATTNING</i>	43
6.2. <i>PATRIARKAT OCH MOTSTÅNDETS (O)MÖJLIGHETER</i>	43
6.2.1. <i>SAMMANFATTNING</i>	55
6.3. <i>KONSTEN ATT GE KRITIK</i>	55
6.3.1. <i>SAMMANFATTNING</i>	64
7. SLUTSATS	66
8. REFERENSER	69
BILAGA 1: INTERVJUGUIDE	76
BILAGA 2: INITIAL KODNING	78

1. INTRODUKTION

Idag ser vi en fördjupning av den patriarkala ordningen i Sverige, vilket tar sig uttryck bland annat i nationalistiska, nazistiska och kvinnofientliga rörelsers framfart och utökad militarisering (Mulinari 2016, Listerborn et al 2016, jmf Mulinari 2003). I denna uppsats studeras om, och i så fall hur kvinnoolidaritet, vilket här omnämns som systerskap, kan stärkas som ett motstånd mot fördjupningen av den patriarkala ordningen. Uppsatsen fokuserar vid att studera om och hur kvinnliga relationer manifesteras i 12 kvinnors vardag. Vidare ämnar denna uppsats att fokusera vid att studera respondenternas reflektioner kring systerskap i Sverige idag, utifrån ett dekolonialt och intersektionellt perspektiv.

Skälet till att jag använder mig av begreppet systerskap istället för andra begrepp så som feminist eller feministisk solidaritet (jmf Mohanty 2003, s. 3) är för att röra mig bortom feminism som ideologi för att definiera kvinnors vardagliga relationer och motstånd. Skälet till det är att många kvinnor inte identifierar sig med den feministiska rörelsen även om deras kamp är en del utav den (Mohanty 2003). Skälen till avståndstagandet till den feministiska rörelsen är såklart många, men en del är att den tidigare feministiska rörelsen utgick ifrån vita västerländska kvinnors perspektiv (exempelvis Huston 1979). Även innehållet i den feministiska forskningen har tenderat att exkludera kunskaper som genererats ur positioner av underordnade kvinnligheter i analyser kring makt, särskilt mellan 1970 – 1990-talet. Ett exempel på det är hur kvinnor globalt har av västerländska, vita feministiska forskare formulerats som likar under ett patriarkalt förtryck (Mohanty 2003, jmf Roy 2012). Härmed blir olika sociala kategorier som skiljer kvinnor åt, så som exempelvis födelseland, sexuell läggning, ras, kast, religionstillhörighet, olika former av kontexter, klass, funktionsvariation och så vidare (de los Reyes & Mulinari 2012). Sverige är inget undantag. De los Reyes (2016) menar att den feministiska rörelsen i Sverige har historiskt sett fokuserat kampen på jämställdhet mellan könen, samtidigt som ojämlikhet som genererats ur rasisms påverkan på sociala strukturer ignoreras, då kvinnor formulerats som en homogen grupp (de los Reyes 2016, s. 23), vilket också osynliggör sådant som ras, funktionsvariation och sexuell läggning. Jag vill här tydliggöra att det fanns feminister och forskare i den nya kvinnorörelsen som växte

fram under 1970-talet, som lyfte fram samspelet mellan kvinnoförtryck, kapitalism och klass. En framstående forskare är Cathrine Mackinnon (1989) som i sina studier kring prostitution, synliggjorde hur kvinnor som grupp underordnas män som ting för män att bruka, samtidigt som hon visar hur denna underordning gentemot män inom prostitution också samspelar med klass och kapitalism, då de som säljs för att konsumeras av män är kvinnor från socialt missgynnade grupper. En annan är Heidi Hartmann (1978) som visar på hur både feminism och marxism är nödvändiga för att förstå kvinnors positioner. Utöver den feministiska forskningen som tidigt hade en mer komplex syn på hur kön samspelade med andra intersektioner, fanns där även kvinnorörelser som inkluderade fler analyser än kön i sin kamp för jämställdhet och rättvisa. Ett historiskt exempel är Grupp 8, vars kamp inte enbart synliggjorde kvinnoförtryck, utan också förtryck kopplat till klass och sexualitet (Elgán 2007).

Jag vill här dock återgå till att lyfta att kritiken mot den västerländska feministiska hegemonin och dess antagande om att alla kvinnor är lika förtryckta under ett patriarkalt förtryck. Den har fått ett svar - vilket är postkolonialismen, som handlar om att utveckla hur könsmaktsordningen samspelar med andra maktstrukturer som etablerades under kolonialiseringen. Genom ett alternativt perspektiv i hur kunskapsproduktion är relaterat till makt, utmanar postkolonialismen också den rådande kunskapsproduktionens *naturlighet* (Harding 2014). Inom postkolonialism ses den kunskap som genereras ur underordnade ståndpunkter som särskilt viktiga, då det är kunskap som är ytterst marginaliserad eller har inget utrymme i den hegemoniska diskursen (Mohanty 2003). Att ta utgångspunkt i de underordnades ståndpunkter var något som lyftes fram redan 1987 av sociologen Dorothy Smith, som fokuserade sin forskning vid kvinnor och andra underordnade grupper. Smith (1987) menade att de som underordnas har en bredare kunskap om makt och maktstrukturer, då de har kunskap om både deras egna liv i sin underordning och samtidigt även om de överordnades liv (Esseveld & Mulinari 2015). I relation till det menar Mohanty (2003) att underordnades kunskap är essentiell kunskap, vilken breddar och fördjupar förståelsen kring olikhet, intersektioner och ståndpunkter. Uppsatsens teoretiska ramverk bygger på teoretiska ramverk på dekolonialisering och intersektionalitet, vilket jag kommer gå vidare in på under uppsatsens teorikapitel.

Systerskap används som ett operationaliserande begrepp av den feministiska kampen i denna uppsats. Systerskap var ett viktigt begrepp inom den nya

kvinnorörelsen (Elgán 2007) men som jag visar senare använder jag begreppet på ett annat sätt än vad som gjordes på 1960-, 1970- och 1980-talen. Syftet är att studera kvinnors olika erfarenheter av kvinnliga relationer i deras vardag, genom att studera hur 12 kvinnor, som deltog i fokusgrupperna, formulerade sig kring systerskap tillsammans med andra kvinnor. Syftet är inte att bygga en objektiv bild av systerskap i Sverige. Fokus ligger inte på att studera hur kvinnor aktivt engagerar sig i formella feministiska rörelser och manifesterar på gator och torg, som var centrala delar i kvinnokampens organisering under 70- och 80-talet (Schmitz 2017). Snarare ligger fokus på att studera hur vardagliga relationer mellan kvinnor formuleras av respondenterna. Syftet är att utifrån det studera hur den feministiska rörelsen manifesteras i kvinnors vardag, och även hur det vardagliga systerskapet kan stärkas som ett motstånd mot fördjupningen av en patriarkal ordning, vilken i samspel med andra maktordningar, osynliggör och marginaliserar alternativ kunskap.

2. BAKGRUND

I denna del ges en kortare bakgrund, vilket inkluderar inspirationen till uppsatsen. Därefter redogörs för systerskapets betydelse under Grupp 8s organisering under 70-talet. Det görs för att dels lyfta fram tidigare kvinnokamp i vilken systerskap använts för att därefter visa på ett alternativt sätt att definiera systerskap.

2.1. INSPIRATIONEN TILL UPPSATSEN

Inom ramarna för det mastersprogrammet i sociologi vid Lunds Universitet, ingick en valbar termin på 30 högskolepoäng då jag valde att gå en praktikkurs. Jag ansökte till praktikantprogrammet vid organisationen Svalorna Indien Bangladesh, och blev antagen. Hösten 2016 var jag utsänd som praktikant till en lokal organisation i norra Indien lokaliserad i regionen Garhwal i Narainbagar-distriktet, där jag fick i huvuduppgift att skriva en rapport om organisationens arbete i att understödja kvinnors organisering.

Under praktiktiden bodde jag tillsammans med tre praktikantkollegor i en mindre by som bestod av totalt 10 familjer. Det var framförallt kvinnorna vi mötte och umgicks med i byn under den tid vi inte var ute på fältbesök. Männen var för det mesta frånvarande, samtidigt som kvinnorna på egenhand ansvarade för allt obetalt arbete som att upprätthålla jord och skogsbruket, ta hand om barnen, hemmet och sköta om familjens boskap. Männens frånvaro grundade sig till stor del i att mannen blivit definierad som familjeförsörjaren. När jord- och skogsbruket inte genererar tillräckligt för att tillgodose familjens grundläggande behov skaffar sig mannen ett förvärvsarbete för att få in en inkomst. Att jord och skogsbruket inte genererar tillräckligt med resurser, är ett problem och resultat av strukturer som introducerades under kolonialtiden. Då definierades lokalbefolkningen som förmånstagare snarare än rättighetsinnehavare till skogen, samtidigt som staten definierades som dess ägare. Att jord- och skogsbruket inte är självförsörjande i relation till arbetsfördelningen mellan män och kvinnor, innebär att kvinnorna och familjerna står i beroendeställning till männen (jmf Jain 2010, Georgina 2014, Sharma & Sudarshan 2010).

En stor del av tiden som praktikant ägnade jag åt att dels delta i plattformsmöten samt att åka med på fältbesök till olika byar runt om i området för att träffa kvinnor och samla in en glimt av deras erfarenheter som genererats ur deras liv i byarna, deras dagliga organisering och arbete. Kombinationen att leva i en by tillsammans med och nära våra kvinnliga grannar, särskilt Rika Devi, Kala Devi och Aisha, och under arbetstid träffa kvinnor gav mig möjlighet till en viss inblick i vardagslivet som kvinnorna vi mötte hade, vilka utmaningar de stötte på men också framförallt hur de hanterade dessa och organiserade sig i vardagen i relation till utmaningarna (jmf Prasad 2009), bypolitik (Sharma & Sudarshan 2010), vardagssysslor (jmf Georgina 2014) med mera.

Innan jag begav mig till Indien, hade jag ingen som helst insikt i betydelsen eller för den delen intresse av att studera systerskap. Mitt intresse för ämnet väcktes när jag var på plats, under den tid jag spenderade under fältbesök, men också i byn där jag bodde. Bilden jag har konstruerat av systerskap i denna kontext, är med högsta sannolikhet romantiserad. Jag är själv inte ifrån byarna eller från Indien, jag talar inte hindi och spenderade enbart 4,5 månader där. Jag är en vit, svensk, medelklasskvinna. De kvinnorna jag mötte bär på kollektiva och individuella kunskaper och erfarenheter som tar generationer att generera och mer än 4,5 månader att förstå. En del i det är exempelvis hur systerskap förstås i relation till kast, som jag upplever är en av mina blindspots. Vad jag försöker säga är att min förståelse för systerskap är ytterst begränsad till de 4,5 månaderna som jag spenderade där.

Min ambition är inte att definiera systerskapets betydelse i Narainbagar-distriktet. Dock ser jag med varmaste ödmjukhet på mina möten med grannarna Rika Devi, Kala Devi, Garnisha Devi, Bimla Devi, Aisha, kollegorna Pratiba och Rajni, och alla de kvinnor som jag fick förmånen att möta, som en inspiration för formuleringen av uppsatsens riktning och fokus. Vad som inspirerade mig var att det i kontexten av Garhwal fanns lokala kvinnogrupper i vilka kvinnor organiserade sig på bynivå. Kvinnor deltog inte enbart i grupperna för att organisera det dagliga och kollektiva arbetet, utan kvinnogrupperna verkade också som en plattform där kvinnor på olika nivåer stöttade varandra utifrån olika behov. Organiseringen kunde skilja sig från by till by. För att nämna exempel mobiliserade sig kvinnorna kring sådant som barnpassning, kollektivt arbete – som exempelvis att sköta jordbruket, samla foder till boskapen eller ved för att kunna laga mat (både ur ett solidariskt men också ur ett

säkerhetsperspektiv i relation till stup och vilda djur), att driva fram policys på bynivå mot mäns alkoholkonsumtion, att gemensamt utkräva rättigheter från myndigheter till skogen med mera. Till vardags kallar också kvinnorna varandra för deede (दीदी), vilket betyder syster. Begreppet används framförallt för att tilltala äldre kvinnor eller/och att tilltala andra kvinnor med respekt. Därmed används syster – deede inte enbart för att tilltala kvinnor som är ens syster med blods- eller familjeband, utan snarare är det ett anständigt tilltalssätt i mötet med andra kvinnor.

2.2. SYSTERSKAPET I SVERIGE – GRUPP 8S KVINNOKAMP

För att förstå betydelsen av begreppet systerskap som användes när kvinnor organiserade sig i Sverige på 1970- och 1980-talen, kommer det att nu blickas tillbaka på Grupp 8 som var en central del av kvinnorörelsen i Sverige (Schmitz 2007). Systerskap brukades som politiskt organiserande begrepp kvinnor emellan, när kvinnor gick tillsammans i en gemensam kamp med visionen att bekämpa förtrycket mot kvinnor (Schmitz 2007, Elgán 2015).

Grupp 8 startade som en basgrupp 1969 av 8 kvinnor i Stockholm och kom snart att växa till en större organisation då allt fler kvinnor anslöt sig. Organiseringen av Grupp 8 handlade om att hitta styrka i det kvinnoseparatistiska kollektivet, med en tanke om att deltagandet i kollektivet skulle leda till individuell och kollektiv frigörelse. Av Grupp 8 formulerades en agenda vilken skulle vara ledande för den kollektiva kampen. Frågor som sattes i fokus för denna kamp var rätten till arbete, lika lön, fri abort, smärtfri förlossning och daghem åt alla barn. I samtliga delar återfinns en frigörelsekamp från den traditionella kvinnorollen (Schmitz 2007). Metoder som de använde sig av skiljde sig radikalt från sekelskiftets kvinnokamp, då Grupp 8 organiserade demonstrationer, häcklaraktioner och uppträdde med samhällskritiska sånger och utställningar (Elgán 2015). Sekelskiftets kvinnokamp handlade om kvinnors rösträtt, och de strategier som användes var strejker och organisering av och emellan kvinnoklubbar och fackföreningar (Schmitz 1982).

Kvinnorörelsen under 70-talet, vilken Grupp 8 var en del utav, inrymde flera olika kvinnorörelser med olika fokus. Vissa fokuserade på genus och klass, och andra på sexualitet. Där fanns även de som drev och organiserade manifestationer mot porrindustrin. Agendan för Grupp 8 inriktades dock särskilt på kampen mot

könsdiskriminering, vilket framförallt kom att attrahera kvinnor från medelklassen. Samtidigt som de kämpade mot könsdiskrimineringen, organiserades Grupp 8 under slagorden *Ingen klasskamp utan kvinnokamp. Ingen kvinnokamp utan klasskamp*. Inom Grupp 8 fanns en ambition att involvera kvinnor som representerade andra grupper än medelklassens kvinnor (Elgán 2015). Enligt Schmitz (2007) kom även en del kvinnor från arbetarklassen att engagera sig i rörelsen. Fokus på könsdiskriminering i Grupp 8 ledde till att arbetarkvinnor 1973 bröt sig ur Grupp 8. Arbetarkvinnor formade en egen organisation – Arbetande Kvinnor, vilken koncentrerades på klasskamp, och de utgick från marxistiska teorier (Elgán 2007).

Kvinnors organisering under 70-talet och Grupp 8, i vilken systemskap brukades som organiserande begrepp, skapade förändring i samhället, inom bland annat politiken och akademien, genom att omvandla vad som tidigare setts som personligt till att nu ses som politiskt. Organiseringen ledde också till en fördjupning av teoretiseringen och analysen av vad olika former av förtryck mot kvinnor består utav och hur det kan bekämpas. Utöver det kom även kvinnors organisering under 70-talet bidra till en ökad acceptans av feministisk aktivism. Även en ny sorts feminism och en ny sorts kvinna kom nu att träda fram (Elgán 2015).

3. PROBLEMFÖRMULERING

Historiskt sett har rörelser av och med kvinnor som anslutit sig som kollektiva subjekt lyckats åstadkomma förändring. Ett exempel har lyfts i denna uppsats vilket var Grupp 8, som var enbart en bland många andra rörelser under 70- och 80 i Sverige. Tillsammans med andra kvinnorörelser, hade de betydelsefull framgång i att omförhandla kvinnors position och värde i samhället.

Den tid vi nu lever präglas av förstärkning av den patriarkala ordningen vilket bland annat tar sig i uttryck i ökad militarisering och nationalism, som bygger på heterosexism, kvinnans underordning och konstruktionen av den *hotfulla andre* (Eduards 2007, 2016; Listerborn et al 2011; Martinsson et al 2016, jmf Mohanty 2003). Kampen för social rättvisa och jämställdhet är under hot (Mulinari 2016). Uppsatsen studerar hur kvinnliga respondenter formulerar sig kring systerskap i deras vardag. Med en intersektionell och dekolonial lins, försöker jag lyfta fram hur systerskapet mellan olika kvinnor kan stärkas ytterligare, över socialt konstruerade gränser. Uppsatsens frågeställningar är:

- 1) Hur formulerar de kvinnliga respondenterna sig kring systerskap?
- 2) Hur presenterar de kvinnliga respondenterna sig själva och sina erfarenheter av systerskap?
- 3) Hur och på vilket sätt återskapas eller utmanas rådande ordningar i vad respondenterna formulerar om systerskap? Hur sker det?

Med uppsatsens teoretiska ramverk är ambitionen att bidra till en fördjupad analys kring respondenternas erfarenheter av vardagliga relationer och hur de formulerade sig kring systerskap tillsammans med andra kvinnor. På så sätt önskar jag bidra till en vidare förståelse för hur rådande ordningar kan utmanas. Av de teorier som finns inom genusvetenskap/feministisk forskning har jag valt att bygga uppsatsens teoretiska ramverk på en kombination av ett intersektionellt och dekolonialt perspektiv, vilket jag kommer nu gå vidare in på.

4. TEORETISKT RAMVERK FÖR UPPSATSEN

Det teoretiska ramverket för denna uppsats består av två teoritraditioner inom samhällsvetenskaplig forskning; teorier om dekolonialisering och intersektionalitet. I teoretiseringen av dekolonialisering lutar jag mig mot Mohantys teoretisering, med särskild inspiration från boken *Feminism utan gränser* (2003). För teoretiserandet av intersektionalitet har jag blivit inspirerad av Sandra Hardings teoretiseringar och utgår från boken *Objectivity and Diversity* (2014). Vidare presentation av dessa teorier och hur de teoretiska ramarna används, för att analysera mitt empiriska material om systemskap i Sverige, återfinns nedan. Jag avslutar med att ge en begreppsdefinition av systemskap utifrån ett relativistiskt perspektiv, i relation till värdet av ett relativistiskt förhållningssätt till systemskap.

4.1. MOHANTY – DEKOLONIALISERING OCH SOLIDARISK PRAKTIK

Dekolonialisering uppfattar jag som en utveckling av den postkoloniala feministiska diskursen. De forskare som använder sig av postkolonialism som teoretiskt begrepp, skriver att vi lever i en postkolonial era. Det vill säga att kolonialismen är förbi, men att världen är präglad av kolonialtiden (Harding 2014). Mohanty som ansluter sig till teorier om dekolonialisering, skriver om kolonialisering och om omkolonialisering, vilket antyder att kolonialismen inte är post, det vill säga dåtid, utan är ännu idag en existerande maktordning (Mohanty 2003). Jag uppfattar att det är av central betydelse att erkänna att vi lever i en kolonialt ordnad struktur, vilken samspelar med en rad andra maktordningar, istället för att prata om att vi lever i en postkolonial era. Det gäller särskilt i de tider vi idag lever i nu, då vi kan se en framväxt av nationalism och militarism, med förstärkning av nationsgränser, hierarkier och föreställningar om *den andre* (de los Reyes & Mulinari 2012, Listerborn et al 2011).

I uppsatsen används dekolonialisering för att synliggöra socialt konstruerade gränser. Gränser skapas och bibehålls för att utestänga alternativ kunskap. Vid synliggörandet av gränser går det också bygga en gränsöverskridande solidaritet. Med det sagt handlar dekolonialisering inte om att osynliggöra gränser eller att bortse från

gränsers existens. Snarare tvärtom. Dekolonialisering handlar om att erkänna såväl gränser som skillnader och att främja kvinnsolidaritet – som i uppsatsen omnämns som systerskap - bortom en patriarkal, heterosexistisk, rasistisk och kapitalistisk dominans. Med avkolonialisering som används som en del av det teoretiska ramverket är ambitionen att ödmjukt undersöka hur systerskapet formuleras utifrån ett kritiskt perspektiv med ambitionen att främja vad som Mohanty själv omnämner som *kvinnsolidaritet* (Mohanty 2003, s. 3).

Mohanty (2003) menar att var vi idag befinner oss i en värld som är präglad av sexism, heterosexism och misogyni, vilka sammanflätas och är centrala beståndsdelar av sociala strukturer vi lever i idag. Dessa beståndsdelar samspelar med rasmässig, nationell och kapitalistisk dominans, menar Mohanty (2003). Samspelet skapar konsekvenser i människors vardagliga liv, samtidigt som det också påverkar *kunskap* om människor. Kolonialiseringen underbygger en hegemonisk föreställning om att kunskap enbart produceras i särskilda kontexter. Ett exempel på detta, som Mohanty (2003) själv studerar är hur kvinnor i tredje världen, definieras som en homogen grupp, vilket blir en diskurs som i sin tur blir en hegemonisk diskurs som påverkar synen i västvärlden, även inom samhällsvetenskap och andra vetenskapliga fält. Denna >>vetenskapliga<< diskurs osynliggör kvinnors kollektiva och/eller individuella olikheter. I relation till kolonialiserande praktiker, liksom osynliggörande av olikheter, blir dekolonialisering ett sätt att intervensera hegemoniska diskurser, vilka enligt Mohanty (2003) reproducerar och upprätthåller koloniala praktiker. Jag använder mig av hennes teori i denna uppsats inte för att *sätta dit någon* eller *rätta något som sagts*, utan snarare för att undersöka hur systerskapet kommer till uttryck med ambitionen att studera hur kvinnsolidaritet kan stärkas.

Mohanty (2003) menar också att dekolonialisering behöver vara en central del i den feministiska forskningen och i kampen för förändring av samhället och människorna i det. Dekolonialisering handlar om en självreflexiv kollektiv praktik, som handlar om att förhålla oss kritiska till vår kunskap, genom att bredda synvinkeln. Det kan på så sätt sägas handla om att dekolonisera kunskap. Feminismens dekolonialisering behöver enligt Mohanty (2003) bestå av två delar: 1) en dekonstruktion och nedmontering av kunskapsproduktionen och 2) en konstruktion och uppbyggnad vilken inkluderar alternativ kunskap. För att visa på hur dekonstruktionen och nedmonteringen kan se ut, undersöker Mohanty (2003), bland

annat hur tredje världens kvinnor formuleras som ett homogent subjekt i den västerländska feministiska forskningen. I relation till det lyfter Mohanty (2003) fram alternativa narrativ, vilka ägs av kvinnor själva, det vill säga de kvinnor vilka tidigare osynliggjorts bakom homogeniseringar i hegemoniska diskurser.

I sin bok undersöker Mohanty (2003) hur västerländsk feminism har tenderat att skapa en falsk universalitet om tredje världens kvinnor som i västvärlden har tagits för att vara allmängiltig kunskap om dessa kvinnor. Hon visar på hur kunskapsproduktion har återkommande producerat bilden av en enhetlig tredjevärldens kvinna. I den hegemoniska kunskapsproduktionen om *tredjevärldens kvinna* konstrueras en homogenitet vilken kolonialiserar underordnade kvinnligheter, vilka osynliggörs bakom denna. På så sätt visar hon hur kunskapsproduktion är sammanvävt med makt, i vilken underordning och osynliggörande reproduceras. Vad som händer i den diskursiva kolonialiseringen av underordnade kvinnligheter är att kvinnors olikheter osynliggörs. Mohanty (2003) monterar ner den falska kunskapsproduktionen om en homogen föreställning av kvinnor genom att synliggöra den diskursiva kolonialiseringen av tredjevärldens kvinnor i västerländsk kunskapsproduktion. I nedmonteringen av kunskapsproduktionen, fokuserar hon särskilt på västerländska feministiska forskare som har skrivit om den *tredjevärldens kvinna*. Ett exempel hon använder sig av är en feministisk forskare vid namn Huston (Huston 1979 i Mohanty 2003)), som har skrivit om familjens utvecklingsprocess. Huston (1979) studerade kvinnor i en rad olika länder och kontinenter, som bland annat Kenya, Sudan, Mexiko och Sri Lanka, för att definiera kvinnor i länderna som en grupp med samma problem och behov. Hon formulerade sedan en förenklad lösning på dessa *problem* och *behov* som hon ansåg vara allmängiltiga. Hon konstruerade på så sätt en föreställning om kvinnor i dessa länder som en homogen grupp, vilket Harding (2014) skulle kalla för ansvarslös kunskapsproduktion. Mohanty (2003) understryker betydelsen av alternativ kunskap i återuppbyggnaden av kunskapsproduktionen och skriver även att kunskapsproduktionen behöver lämna utrymme för de mest marginaliserade kvinnorna, som är fattiga färgade (women of color) kvinnor från syd, men också fattiga kvinnor i norr. Mohanty (2003) menar att dessa kvinnor bär på avgörande kunskap om makt och olikhet. Denna kunskap marginaliseras och osynliggörs i hegemoniska diskurser. Ett exempel som Mohanty (2003) lyfter fram är narrativ om exploatering och kolonialisering av kvinnliga

arbetare i Silicon Valley. Det handlar om nyligen migrerade kvinnor, särskilt från Filipinerna, som dels formuleras och exploateras som billig arbetskraft, grundat i förtryckande praktiker i samspelet mellan intersektionerna ras och kön (Mohanty 2003, kapitel 6). Genom att utgå från kvinnoarbetares egendefiniering av deras ställning och kollektiva kamp för förändring bidrar Mohanty (2003) med ett nytt sätt att tänka kring organisering, mobilisering och medvetandegörande över socialt konstruerade gränser (Mohanty 2003, s. 164-165). Mohanty (2003) uppmanar också på så sätt feministiska forskare, som ämnar studera maktförhållanden, till självreflexivitet över sin position och förståelse.

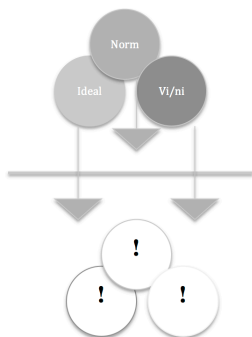
Mohanty konstruerar en analysstrategi för att dels reflektera kring och utmana rådande kunskapsproduktion, samtidigt som hon lyfter betydelsen och värdet av alternativ kunskap vilken osynliggörs i den hegemoniska diskursen. Mohanty (2003) menar att dekolonialisering som analysstrategi för att studera kunskapsproduktion kan användas för att studera hur makt utövas i olika diskurser.

Att använda dekolonialisering som en analysstrategi, handlar liksom ovan nämnts, om att nedmontera diskursiva praktiker. För uppsatsen innebär det att det empiriska materialet kommer att studeras utifrån ett dekolonialt perspektiv. Ett exempel är hur det i fokusgrupperna diskuterades kring kontrasteringen av olika kvinnoideal, vilka respondenterna upplevde att både de själva och andra kvinnor, mer eller mindre, förväntas leva utefter. I konstruktionen av kvinnoideal och projiceringen av kvinnoideal, osynliggörs kvinnor som avviker från det hegemoniska kvinnoidealet, samtidigt som kvinnoidealet som sådant är en hierarki av normativitet vilken osynliggör olikhet. Nedmonteringen kan tyckas vara negativt laddad, då den innehåller reflexivitet gentemot rådande kunskapsproduktion. Samtidigt är det ett sätt att utmana invanda sätt att tänka för att öppna upp för nya perspektiv. Nedmonteringen av kunskapsproduktionen gör det möjligt att öppna upp för återuppbyggnaden av den, då nedmonteringen synliggör hur kunskapsproduktionen har brister i form av exkludering av underordnad kunskap. På så sätt främjar nedmonteringen grunden för återuppbyggnaden av en kunskapsproduktion vilken inkluderar underordnad och alternativ kunskap. Den inkluderande återuppbyggnaden av kunskapsproduktionen behöver utgå från gränsöverskridande koalitioner mellan kvinnor. Fokus ligger häri vid hur respondenterna pratar om kvinnliga relationer och hur de öppnar upp eller/och exkluderar olika kvinnor, och då särskilt underordnade

kvinnligheter. Nedmonteringen och återuppbyggandet av kunskap formulerar Mohanty (2003) som en kvinnosolidarisk handling. I uppsatsen använder jag mig av hennes tankar och ser nedmonteringen av tidigare kunskap och återuppbyggnaden via ny kunskap som en strategi för att stärka systemskapet och kvinnosolidariteten. På så sätt hoppas jag kunna ge inblick i hinder och möjligheter att utmana och rubba rådande, dels patriarkala och dels mellankvinnliga, maktstrukturer.

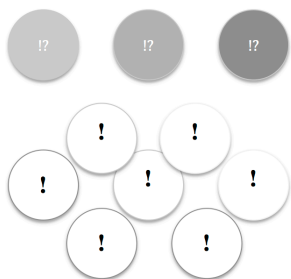
Jag menar att dekolonialisering som forskningsstrategi inte enbart är av värde att lyfta fram i relation till nedmonteringen och återuppbyggnaden av kunskapsproduktionen om/av tredje världens kvinnor. Dekoloniseringsstrategi ser jag som ett sätt att göra motstånd mot hegemonisk kunskapsproduktion genom att öppna upp för alternativa kvinnligheter. Det handlar om att nedmontera den rådande kunskapsproduktionen och att parallellt öppna upp för att bygga upp något nytt. Analysen kan på så sätt sägas vila på två ben ur Mohantys (2003) teoretisering av dekolonialisering, vilken jag också förstår som en konkret strategi för att uppnå förändring. Det första handlar om att undersöka respondenternas sätt att formulera sig och agera (nedmontering). Det andra handlar om att öppna för att inkludera alternativ

kunskap (återuppbyggnad), vilken osynliggörs och marginaliseras i hegemoniska diskurser. I uppbyggnaden av den nya kunskapsproduktionen handlar det om att vända på perspektiven, där det ges utrymme till egendefiniering särskilt för de som har ett begränsat utrymme att äga sin egen definition. Att skifta fokus och kollektiv självreflexivitet är ett sätt att öka vår egen kunskap i relation till vår omvärld.

HEGEMONISK KUNSKAP
Hegemonisk kunskap som förtrycker alternativ kunskap, med att exempelvis skapa en falsk kunskapsproduktion om *tredje världens kvinnor* – som en enhet.

UNDERORDNAD KUNSKAP
Kunskaper om kvinnors kamp, behov och intressen utifrån intersektioner som kön, sexualitet, kast, klass och ras, land och kontext.

NEDMONTERINGEN AV KUNSKAP
Hur är vår kunskapsproduktionen formad och hur osynliggör /marginaliserar den alternativ kunskap? Vilka är det som marginaliseras och osynliggörs? Vems kunskap är det av betydelse att lyfta fram för förståelsen om exempelvis *tredje världens kvinnor* kamp, behov och intressen?

ÅTERUPPBYGGNAD AV KUNSKAP
Återuppbyggnaden av kunskapsproduktionen behöver utgå från den kunskap vilken marginaliserat/osynliggjorts. På så sätt breddas kunskapsproduktionen, samtidigt som alternativ kunskap lyfts fram.

4.2. GENUS I SAMSPEL MED ANDRA MAKTSTRUKTURER

Den andra delen i uppsatsens teoretiska ramverk bygger på är intersektionalitet, vilket jag redogör för med stöd av den feministiska forskaren Sandra Harding (2014). Harding (2014) utmanar produktionen av kunskap som universellt giltig och objektiv. Genom att utgå från postkolonialism, intersektionalitet och ståndpunktsteori, utmanar hon tidigare *kunskap* och föreställningen om dess objektivitet.

Intersektionalitet, har vuxit ur feministisk teoribildning, vilken utmanar föreställningen om att det går att nå och producera objektiv kunskap och objektiva resultat inom samhällsvetenskaplig forskning. Intersektionalitet innehåller en komplex syn på kunskapsproduktion och har använts av en rad olika feministiska forskare. Andra namn, än Sandra Harding (2014), är Patricia Hill Collins (1990) och Kimberlé Crenshaw (1998).

Hur kan intersektionalitet förstås? Kvinnor, skriver Harding (2014), är inte en homogen grupp, utan har olika positioner i en mängd olika hierarkier, som exempelvis ras, klass och sexualitet. Hierarkierna är inte separat skilda utan behöver förstås som intersektioner. Låt mig nämna ett exempel, Chandra Mohanty (2003) lyfter fram betydelsen att i sin analys inkludera hur könsmaktsordningen samspelar med andra maktordningar, som rasmässiga ideologier, nationalism, imperialism och kapitalism. Vidare, har hon studerat hur samspelen ser ut mellan dessa olika hierarkier och hur det påverkar kvinnors liv, och särskilt de mest marginaliserade kvinnorna i form av fattig, arbetarklass som kodas som icke vita kvinnor. Att kategorier, som exempelvis kön och ras, inte är skilda kategorier som är separat verkande, utan är intersektioner innebär att de behöver analyseras utifrån hur de samspelar med varandra, och hur det samspelet har en påverkan på (olika) människors liv.

Ett exempel som Harding (2014) lyfter fram är hur afroamerikanska kvinnor och deras möjligheter inte är relaterade till ras *eller* kön, utan ras *och* kön, samtidigt som dessa intersektioner även samspelar med andra intersektioner så som klass, genus, funktions(variation), sexualitet och så vidare. Praktiska exempel på värdet av en intersektionell analys visar Kimberlé Crenshaw (2016), när hon synliggör hur afroamerikanska kvinnor på grund av föreställningar om ras och kön har blivit och blir systematiskt ignorerade och osynliggjorda i rättsväsendet i USA. Crenshaw

(2016) konkretiserar sin analys med ett konkret exempel med en afroamerikansk kvinna vid namn Emma. Emma sökte arbete på en arbetsplats, där det visade sig att de anställde vita kvinnor och afroamerikanska män, men de anställde inte afroamerikanska kvinnor. När Emma tog fallet upp i domstol, avvisades ärendet, då domaren inte ansåg att det handlade om diskriminering. Crenshaw (2016) menar att domaren inte hade tillgång till ett ramverk för att förstå att det handlade om dubbel diskriminering och att detta var det som Emma hade blivit utsatt för av arbetsgivaren. Det saknades alltså ett intersektionellt perspektiv då domaren använde diskrimineringsgrunder baserade på antingen kön eller ras, men var blind inför samspelet mellan de två. Det vill säga att hen saknade ett ramverk för att se hur de två kategorierna kön och ras samspelade i diskrimineringen mot Emma och hur hon i själva verket blev utsatt för dubbel diskriminering. Crenshaw (2016) presenterar även ett annat exempel om hur polisens dödliga våld mot afroamerikaner domineras av historier om afroamerikanska män, samtidigt som polisens dödliga våld mot afroamerikanska kvinnor osynliggörs, tystas ner och faller i skymundan. Crenshaw (2016) menar att det är viktigt att vittna om vad afroamerikanska kvinnor utsätts för, inte enbart utifrån ett intersektionellt perspektiv som analyserar samspelet mellan ras och kön, utan också utifrån färg, ålder, genusuttryck, sexualitet, funktionalitet och så vidare.

I relation till Emmas berättelse och även osynliggörandet av polisövervåld mot afroamerikanska kvinnor blir det intersektionella perspektivet ett sätt att intervensera och motarbeta reproduktionen av vad Harding (2014) kallar för den ansvarslösa kunskapsproduktionen, vilken utger sig för att vara den "*perfekta reflektionen av verkligheten*" (Harding 2014, s. 164). Uppsatsens strävan är alltså inte att formulera ett homogent systemskap eller att definiera kvinnor som en enhetlig grupp. Snarare tvärtom, handlar det om att studera systemskapets komplexitet genom att studera hur och vilka identiteter, grupperingar och samspelet mellan hierarkier som kommer till uttryck i respondenternas formuleringar kring systemskap.

I och med att jag använder mig av intersektionalitet som ett analytiskt verktyg kommer jag i nästa del redogöra för min egen positionering. Harding (2014) menar nämligen att det av central vikt att den som använder sig av intersektionalitet som analytiskt verktyg också positionerar sig på ett tydligt sätt. Positionering främjar en självreflexivitet kring ens egna identiteter och hur dessa kan komma att påverka, men

också begränsa, innehållet i ens forskning. Genom att använda mig av självreflexivitet skapar jag en uppfattning om hur min förståelse är formad och visa på så sätt även mina brister.

4.2.1. POSITIONERING SOM FORSKARE TILL UPPSATSEN

Jag är vit, heterosexuell, medelklass och kvinna som har vuxit upp på den skånska landsbygden. Under tiden för skrivelsen av den här uppsatsen jobbar jag heltid på en ideell förening i ett område som definieras i hegemoniska diskurser som ett *socioekonomiskt utsatt område*, där jag jobbar särskilt med marginaliserade grupper – unga med erfarenhet av migration. Det spänner över ett brett spektra från papperslösa till unga som har fått permanent uppehållstillstånd, ensamkommande till de som kommit med föräldrar.

Utbildningsmässigt har jag privilegiet att ha en bakgrund i såväl sociologi och freds- och konfliktvetenskap. I mina studier har jag särskilt intresserat mig i att studera kunskapsproduktion utifrån alternativa feministiska perspektiv. Mitt intresse för kunskapsproduktion har också varit en drivkraft i mitt 10 åriga ideella engagemang och arbete i ideella föreningar, vilka är sammanhang där jag har sett och följt alternativ kunskap och hur denna kunskap marginaliseras av hegemonisk kunskapsproduktion. Mitt arbetsliv som 19 åring tog avsats i att jobba som personlig assistent, vilket jag arbetade som i fem år. Det väckte mitt intresse för subjekts olika förutsättningar i relation till funktion(svariation) och struktur. Ett konkret exempel på vad jag menar med det är hur en stad, som i det här fallet var Lund, är utformad på ett exkluderande sätt gentemot personer som är rullstolsburna.

Fortfarande begränsar dock min position som född och uppvuxen i Sverige, vit, heterosexuell och medelklass, mina möjligheter att förstå hur det är att leva som exempelvis lesbisk, hijabi eller/och afrosvensk kvinna i Sverige. Min position påverkar därmed också innehållet i uppsatsen. Det finns brister och begränsningar som jag försökt överbrygga med val av teorier vars fokus är på gränser/gränsöverskrivande. Samtidigt har mitt engagemang och arbete utanför universitetsvärlden gett mig praktisk inblick i olika positioner och samspel mellan strukturer, som tar sig uttryck i ett böljande maktlandskap av över- och underordning, vilket jag är ödmjukast tacksam för. Den tacksamheten riktar jag särskilt mot alla er unga jag mött i verksamheter jag varit en del utav eller bedrivit. Ett sådant exempel är

hur jag kunnat följa utvecklingen av den migrationspolitik som förts i Sverige sedan 2015, genom att dagligen möta och försöka på bästa sätt, tillsammans med aktivister och nätverk av organisationer, stötta unga som blir bärare av dess konsekvenser. När jag skriver bärare av migrationspolitikens konsekvenser syftar jag bland annat till den nya gymnasielagen, den tillfälliga lagen och återtagandeavtalet som ingåtts mellan Sverige och Afghanistan. Ett annat exempel är erfarenheten av att jobba i ett område i Malmö med ett starkt föreningsliv med ett omfattande ideellt engagemang, bred representation och ovärderliga olika kunskaper, vilket ofta osynliggörs i hegemoniska diskurser i vilka området omnämns. Osynliggörandet av området sker då det i den hegemoniska diskursen stigmatiseras som problematiskt, bakom ord som segregation, utanförskap och kriminalitet, med boende som formuleras som en homogen grupp, vilket osynliggör olikheter dem emellan samtidigt som alla boende i området stigmatiseras. På så sätt kan jag också följa processer av osynliggörande av området och samtidigt även den kamp som drivs av de människor som bor i området.

Detta är vad jag bär med mig in i min uppsats, vilket är en kombination av intersektioner bestående av kön, sexualitet, klass och ras (som social formation, se vidare Wikström 2009, s. 39 - 42) och även samspelet av erfarenheter som genererats ur studier, arbete och ideellt engagemang över tid.

4.3. FÖRSTÅELSE AV SYSTEMSKAP SOM BEGREPP

Definitionen av systemskap utgår i uppsatsen från ett relativistiskt perspektiv, det vill säga att begreppets betydelse är beroende på hur det formuleras, av vem och när (Harding 2014). För begreppet systemskap innebär det att dess innebörd varken ses som något fast eller oföränderligt, utan snarare som rörligt och klart beroende av hur det formuleras (Harding 2014, s. 103).

I den här uppsatsen förstås systemskap som något som görs både diskursivt men också relationellt, snarare än att det är något som är biologiskt givet (jmf Schmitz 2007). När jag skriver diskursivt syftar jag till hur det definieras och används. När jag skriver att det görs relationellt, menar jag att det är beroende på hur det görs av kvinnor i deras vardag. Systemskap i uppsatsen handlar därmed inte om att kalla varandra systrar, utan snarare om sättet att formulera sig kring systemskap och vardagliga relationer mellan kvinnor.

Formbarheten i begreppet systerskap gör det möjligt att bryta ner, bygga upp, förändra och transformera systerskapet kvinnor emellan. Hur systerskap formuleras är inte oföränderligt. Dess innehåll och uttryck förändras över tid och även i relation till identiteter, grupperingar och den sociala kontexten. Här vill jag även lyfta in värdet av självreflexivitet, då det ger möjlighet att också reflektera kring hur vår egen förståelse är formad och också vilka begränsningar den har. Den öppnar upp för att inkludera alternativa kvinnligheter som i hegemoniska formuleringar marginaliseras och osynliggörs. På så sätt möjliggör självreflexiviteten för att lyfta fram alternativa tolkningar, som vi själva saknar.

5. METOD

I denna del redogörs för uppsatsens metodologiska tillvägagångssätt, för inhämtningen och också behandlingen av det empiriska materialet för uppsatsen. För datainsamlingen har jag använt mig av en kvalitativ metod i form av fokusgrupper. Mitt val leder till en rad frågor, så som tillvägagångssätt och etiska förhållningssätt, vilket jag redogör för vidare nedan. Jag valde att använda mig av kvalitativ metod, för att komma åt respondenternas utförliga reflektioner och samtal kring systerskap. Genom det kvalitativa tillvägagångssättet öppnades det upp för respondenterna att dela sina erfarenheter och reflektioner på ett mer djupgående plan (Hennink et al 2011, Widerberg 2002). Syftet är inte att skapa en representativ bild av systerskap i form av generalisering liksom görs vid användning av kvantitativ metod (Essiasson et al 2007). Syftet är att studera hur respondenterna formulerar sig om systerskap tillsammans med andra, för att se hur systerskap kan stärkas mellan olika kvinnor för att utmana maktordningar, vilka osynliggör och marginaliserar olika kvinnor.

5.1. FOKUSGRUPP

För att inhämta det empiriska materialet till uppsatsen använde jag mig av fokusgrupper som det metodologiska tillvägagångssättet. Essiasson et al (2007) skriver att fokusgrupper också har sina begränsningar, vilka är av värde att vara medveten om. Ett exempel på en begränsning är att med fokusgrupper går det inte göra några generaliseringar om grupper utifrån det empiriska material som insamlas. Samtidigt är inte generaliseringar heller uppsatsens ambition, då uppsatsen opponerar sig mot generaliseringar inom det samhällsvetenskapliga fältet (Harding 2012, för fält se Bourdieu 1990). Inför val av metod, reflekterade jag kring att använda mig av enskilda kvalitativa intervjuer. Vad som gjorde att jag i slutändan valde att använda mig av fokusgrupper var för att jag ser systerskap som något som görs kollektivt. Fokusgrupper gör det möjligt att se närmre på hur respondenterna *tillsammans* samtalar kring systerskap (Essiasson et al 2007, 362 – 363). Under en fokusgrupp avhandlas betydligt färre teman än vad som kan göras under en individuell intervju (Essiasson et al 2007). Vad som är fördelen dock är att fokusgrupper genererar ett

bredare empiriskt material i relation till vad en enskild intervju gör (Ibid.) Samspelet mellan respondenterna gör det möjligt att kartlägga förekomsten av olika förhållningssätt och öka förståelsen för vissa resonemang (Essiasson et al 2007, s. 363). En annan fördel i att använda sig av fokusgrupper i jämförelse individuella intervjuer, är att fokusgruppen minskar moderatorns styrande roll över respondenterna och samtalet (Essiasson et al 2007, s. 362). Det är för att i en fokusgrupp deltar fler än två respondenter, vilka vanligen ställer frågor till varandra och lyfter påståenden under samtalets gång, samtidigt som de formar samtalet tillsammans. Widerberg (2002) presenterar även en ytterligare fördel i användningen av fokusgrupper, vilket är att de kan leda till ett mer avslappnat samtalsklimat, då respondenterna med stöd i varandra vågar öppna sig mer, i jämförelse med enskilda och avskilda intervjuer med en intervjuare och en respondent (Widerberg 2002 i Essiasson et al 2007, s. 363).

Hylander (2001) menar att en fokusgrupp bör bestå av 10-12 respondenter, samtidigt som att Essiasson et al (2007) anser att det inte finns några särskilda riktlinjer för hur många respondenter en fokusgrupp ska bestå utav. För uppsatsen var det av värde att respondenterna i fokusgrupperna skulle få möjligheten att delta och samtala på ett jämbördigt plan och känna sig bekväma i att delge sina åsikter och reflektioner med de andra i gruppen. Därför var fokusgrupperna mindre, med tre respondenter i varje fokusgrupp. Totalt sett genomfördes 4 fokusgrupper med 12 kvinnor. Fokusgrupperna träffades vid ett tillfälle per grupp, och varade mellan 1,5 – 5 timmar. Skälet till att fokusgrupperna träffades en gång var för att de genererade ett mättat empiriskt material. Det vill säga att det "mjölkats" ur tillräckligt med empirisk data för genomförandet av uppsatsens analys (Essiasson et al 2007).

5.1.1. SEMISTRUKTURERAD INTERVJUGUIDE

Inför genomförandet av fokusgrupperna förbereddes en semistrukturerad intervjuguide, vilken innehöll olika tematiska frågor kring systemskap. En semistrukturerad intervjuguide gör det möjligt för fokusgruppen att bli mer dynamisk än om den var av strukturerad karaktär, då frågorna i intervjuguiden inte har en inbördes ordning. Det tematiska upplägget tillåter även för nya frågor att tillkomma under samtalets gång (Hennink et al 2011, s. 120). Det kan exempelvis handla om att ställa följdfrågor till respondenterna, för att nå fördjupade reflektioner. Den här typen av intervjuguide gör det också möjligt för mig som moderator att dels omformulera

frågor under fokusgruppernas gång och på så sätt också anpassa frågorna utefter samtalet, samtidigt som jag också öppnar upp för att respondenterna ska kunna ställa frågor till varandra (Essiasson et al 2007). Syftet med fokusgrupperna är att framkalla spontana samtal mellan respondenterna i vilka respondenterna kan formulera sig relativt fritt (Essiasson et al 2007, s. 298 - 299, 362 – 363). Vidare har intervjuguiden inte använts för att efterföljas till punkt och pricka, utan snarare som en tematisk guide vilken jag som moderator kunde använda mig av för att inspirera till samtal men också som en guide för att hålla samtalen respondenterna emellan till ämnet. Grundat i uppsatsens syfte var det av vikt att respondenterna som var delaktiga i fokusgrupperna fick utrymme att på ett mer djupgående plan reflektera kring de tematiska frågorna som ställdes och även lyfta fram sina egna åsikter, erfarenheter och reflektioner under samtalen om systerskap (Widerberg 2002).

Det innebär att jag kan studera hur respondenterna på ett friare plan samtalar kring systerskap i samspel med varandra. Vad är det för resonemang som samtalar kring och hur tar samtalen form? Vad är det som samtalen kretsar kring? Finns där resonemang som är återkommande?

5.1.1. GENOMFÖRANDET

Fokusgrupperna hölls i mitt hem, med syftet att främja en hemtrevlig och välkomnande miljö för respondenterna, med förhoppningen att underlätta för ett mer avslappnat samtal (jmf Tursunovic 2002). Då de hölls i mitt hem kunde också fokusgrupperna genomföras ostört (Widerberg 2002). För att lätta på stämningen ytterligare bjöd jag på fika, vilket också Essiasson et al (2007) lyfter som ett sätt att främja en mer positiv stämning och ett sätt för att få respondenterna att orka hålla ingång under hela samtalet.

Jag upplevde fokusgrupperna delvis som lättsamma, då respondenterna bjöd på en hel del skämt och skratt. Det blev även en del mer allvarsamma samtal och en del diskussioner vilka innehöll skilda åsikter. Respondenterna visade samtidigt ett engagemang inför ämnet och de frågor som ställdes. De visade också intresse inför varandras erfarenheter, reflektioner och åsikter. Ett kvitto på det var att respondenterna var aktiva med att ställa frågor till varandra, vilket gjorde att jag som moderator kunde ta ett steg tillbaka emellanåt då samtalen mellan respondenterna blev mer självgående utan min involvering och styrning. Samtidigt kunde samtalen

emellanåt också ta slut. Då kunde jag använda intervjuguiden, som jag förberett för att inspirera till vidare samtal. Det hände att respondenterna i fokusgrupperna avbröt varandra, innan att den som pratade hade sagt färdigt vad hon skulle säga. Jag valde då att inte lägga mig samtalet utan att istället se hur samtalet mellan respondenterna utvecklades. När jag upplevde att en respondent tog mindre utrymme, kunde jag rikta blicken åt hennes håll och ställa en fråga för att för att bjuda in henne att delta i samtalet.

Tidsmässigt varierade fokusgrupperna. En av respondenterna deltog under sin arbetstid, och hade avsatt 1,5 timme för att delta samtalet vilket de andra två respondenterna också informerades om i början av samtalet. En annan fokusgrupp var under en söndagseftermiddag då respondenterna som deltog hade tid och kände engagemang inför ämnet, vilket gjorde att samtalet varade i totalt 5 timmar. Den som jag visste redan från början skulle vara kortare i tidsomfattning, blev mer koncentrerad kring intervjuguiden, samtidigt som den som skedde på en söndagseftermiddag lämnade jag mer utrymme för mer friare reflektioner. I analysen var inte att den ena fokusgruppen mer dominerande än de andra, utan att det gjordes avvägningar vid val av citat som handlade om relevans i relation till de frågor som ställdes. Samtidigt var det av värde att låta alla respondenterna att komma till tals, oavsett hur lång tid de hade möjlighet att delta. Oavsett hur lång tid de hade för att delta bidrog samtliga respondenter med värdefulla erfarenheter och åsikter för analysen.

5.2. ETISKT FÖRHÅLLNINGSSÄTT

I Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning* (1990) ges etiska riktlinjer för förhållandet mellan respondent och forskare. I uppsatsen har det tagits särskilt hänsyn till *Informationskravet*, *Samtyckeskravet* och *Konfidentialitetskravet*. Informationskravet handlar om att respondenterna ska bli informerade om deras roll i studien och syftet med uppsatsen. Därmed introducerades syftet med uppsatsen, fokusgrupperna och respondenternas roll i samtliga fokusgrupper. De informerades även om att de kunde avsluta sitt deltagande när de så önskade.

Då fokusgrupperna spelades in tog jag hänsyn till *Samtyckeskravet*. Respondenterna gav sitt samtycke till inspelning av samtalen. Frågan om samtycke till

inspelning gjordes i två omgångar 1) Innan jag spelade in samtalet frågade jag respondenterna i fall de godtog att jag spelade in samtalet. 2) När inspelning var godtagen och inspelningen påbörjad, ställde jag frågan en gång till och fick på så sätt samtycket på band. Samtliga 12 respondenter gav sitt samtycke för inspelning och ingen avbröt sitt deltagande.

Jag informerade respondenterna att deras samtal skulle transkriberas och att materialet skulle bli behandlat på ett konfidentiellt sätt. Det vill säga att som det som sagts kunde inte återkopplas till en viss respondent. Det inhämtade materialet har behandlats på ett konfidentiellt sätt genom att censurera personlig information. Även har respondenternas namn bytts ut mot initialer som inte är deras egna (Vetenskapsrådet 1990).

En ytterligare etisk aspekt i relation till konfidentialitet som jag personligen upplevde som viktig att ta hänsyn till uppstod vid användningen av fokusgrupp som metod. Utförande av fokusgrupper innebär att det var flera personer involverade under ett och samma tillfälle. Respondenterna i en fokusgrupp kan medvetet eller omedvetet sprida vad andra respondenter har sagt då kan det hända att någon kan upptäcka vem som har sagt något. Därför var det av betydelse att i början av varje fokusgruppsmöte ha en diskussion kring att ha ett etiskt förhållningssätt i relation till varandra. Respondenterna uppmanades till att inte sprida vidare det som sades under samtalen. Vidare lyfte jag att det inte enbart handlar om visad respekt respondenterna emellan, men också att ett sådant respektfullt förhållningssätt bidrar till ett safe space – för att de som deltog skulle känna sig mer trygga och kunna uttrycka sig mer fritt (jmf Esaiasson et al 2007). Uppmaningen till att ingå i ett etiskt förhållningssätt i relation till varandra, uppskattades av respondenterna och lyftes också som en form av systemskap vid inspelning av fokusgrupperna.

KONFIDENTIELLA INITIALER FÖR RESPONDENTERNA

	Respondent 1	Respondent 2	Respondent 3
Fokusgrupp 1	<i>JM</i>	<i>BG</i>	<i>YA</i>
Fokusgrupp 2	<i>VH</i>	<i>IA</i>	<i>WN</i>
Fokusgrupp 3	<i>AZ</i>	<i>EM</i>	<i>GD</i>

Fokusgrupp 4	<i>TQ</i>	<i>DG</i>	<i>AM</i>
---------------------	-----------	-----------	-----------

5.3. RESPONDENTERNA

Rekrytering av respondenter gjordes genom att det sändes ut en affisch i mina egna sociala medier och också via mail till fyra olika kvinnojourer. I affischen efterfrågades respondenter vilka var villiga att delta i samtal med fokus på att diskutera kring systerskapet i Sverige. Anmälan gjordes antingen via privat meddelande eller mail. Respondenterna som eftersöktes var kvinnor mellan 20-30 år. Totalt sett deltog 12 respondenter i åldrarna 20-35 år, och liksom jag beskrev tidigare bestod varje fokusgrupp bestod av 3 respondenter vardera. Totalt sett anmälde sig 18 kvinnor och det blev ett naturligt urval, på så sätt att de som deltog var de som i slutändan kunde i relation till tiden och det geografiska läget för fokusgrupperna.

Vad som säkerställdes vid sammansättningen av fokusgrupperna var att respondenterna inte kände varandra sedan tidigare. Anledningen till det var att respondenterna inte skulle gå in i roller som redan etablerats sedan tidigare. I fall respondenterna kände varandra sedan tidigare hade det kunnat påverka hur de formulerade sig under fokusgrupperna och därmed också resultatet (jmf Tursunovic 2002). Samtidigt som respondenterna inte kände varandra sedan tidigare, kände jag 10 av de respondenter 12 som deltog. Det finns såväl fördelar som nackdelar med att som moderator redan ha en etablerad relation till respondenterna. En nackdel kan vara i linje med vad jag skrev ovan, det vill säga att vi går in i redan etablerade roller, vilket såklart också kan komma att påverka respondenternas sätt att uttrycka sig. Då jag själv var moderator deltog jag dock inte i samtalen, samtalen var mellan respondenterna. Vad jag gjorde i rollen som moderator var att uppmuntra till diskussion och lyssna till respondenternas samtal. Vad som kan vara en fördel med att, som moderator, ha en redan etablerad relation till respondenterna är att den blir ett incitament för respondenternas anmälan och deltagande (Tursunovic 2002). Att ha en tidigare relation upplevde jag till viss del ha påverkan på vissa av respondenterna på så sätt att jag märkte att de ville ge tillfredställande svar. De ställde frågor som ”svarar jag rätt?” eller sade... Nu gled jag ifrån frågan. Samtidigt upplevde jag att detta släppte när fokusgrupperna var igång och efter det att jag berättade att det inte fanns rätt eller fel svar på de frågor jag ställde. Att vilja svara på ett tillfredställande sätt

behöver heller inte vara ett resultat av relationen mellan mig och respondenten, men kan också ske därför att personen ”vill göra rätt för sig”.

5.3.2 PRESENTATION AV RESPONDENTERNA

Respondenterna som deltog var kvinnor som hade olika bakgrund och kunde utifrån det bidra med olika tankar och perspektiv. I tre av fokusgrupperna deltog totalt sett fyra kvinnor som berättade om deras erfarenheter av att bli rasifierade. Utöver det talade samtliga respondenter uteslutande utifrån erfarenheter av binära heterosexuella relationer, vilket jag tolkar som att de vid tidpunkten för fokusgrupperna definierade sig som heterosexuella.

De kom även från olika yrkeskategorier, en jobbade inom vården, en annan på en kvinnojour, medan en arbetade på kundsupport och var fackligt aktiv, en var konsult och två av respondenterna var ingenjörer inom olika sektorer, en som arbetade på två grundskolor och engagerad inom kampsport, en som arbetade på HVB-hem som timvikarie, en arbetade som filmproducent och en arbetade som lärare som var ideellt engagerad i en kvinnojour.

Liksom ovan nämnts är inte syftet med uppsatsen att skapa en objektiv bild av systerskap i Sverige och fokusgrupperna ska inte heller ses som representativa för *kvinnor i Sverige*. Inte heller kan vad respondenterna sa under fokusgrupperna ses som representativa för kvinnor över tid, då reflektioner och åsikter förändras över tid utifrån nya erfarenheter som genereras ur det vardagliga livet.

5.4. ATT VARA MODERATOR

Det var jag som var moderator för samtliga fokusgrupper. Begreppet moderator används vanligen för att benämna den som är diskussionsledaren (Tursunovic 2002). Moderator som begrepp, gör det också tydligare vilken roll jag hade under fokusgrupperna. Det vill säga att jag inte själv skulle delta i samtalen under fokusgrupperna utan snarare vara passiv och låta samtalet mellan respondenterna formas. I början av fokusgrupperna berättade jag för respondenterna om min moderatorroll. Skälet till det var för att jag ville informera dem om att jag själv inte skulle delta i samtalet och att jag ville främja ett sammanhang i vilket diskussionen kunde ta form (Esaiasson 2007). Under fokusgrupperna var respondenterna relativt

självständiga. Ibland frågade de mig om de gled ifrån ämnet, och då de inte gjorde det svarade jag att jag upplevde att de inte kom bort från samtalsämnet. Jag berättade också för dem att det inte fanns rätt eller fel svar, och utifrån det fortsatte samtalen. De var också aktiva i att ställa frågor till varandra. De gångerna jag klev in i en mer aktiv moderator roll var när samtalen ibland tog slut i någon slags konsensus eller när respondenterna redogjort för sina reflektioner, och då ställde jag en ytterligare fråga från intervjuguiden eller följdfrågor i relation till vad respondenterna samtalat kring för att nå en fördjupad förståelse.

5.5. BEHANDLING AV DATA

Vid behandlingen av det inspelade materialet, handlade det om att lyssna in, transkribera, koda och analysera materialet. Nu kommer det redogöras för hur den processen gick.

5.5.1. TRANSKRIBERING

För att lättare kunna analysera det empiriska materialet valde jag att transkribera samtliga intervjuer från början till slut. Att transkribera material var för mig inte enbart att skriva ner vad som sades av respondenterna. Det blev också ett första stadie för analysen av materialet, då jag fick möjlighet att lyssna och reflektera över det som respondenterna sa. Samtidigt var det lättare att få överblick över transkriberat material och underlättar för den kommande analysen och kodningen av materialet (Hennink 2011).

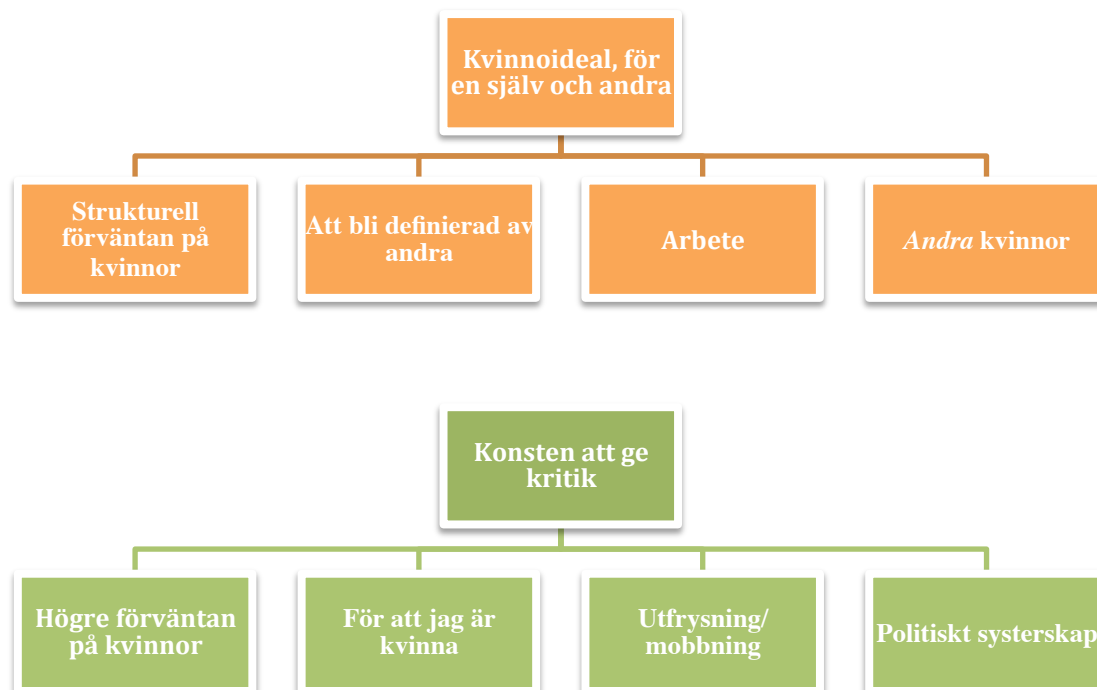
5.5.2. ANALYS AV DATA

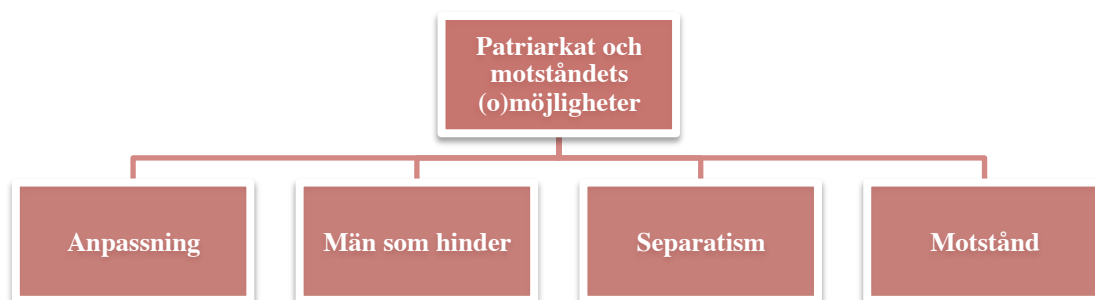
De transkriberade intervjuerna lästes igenom i olika omgångar. Första skedet lästes de igenom för att få ett helhetsintryck av vad respondenterna hade sagt. Därefter lästes de igenom mer grundligt och jag började då anteckna mönster och avvikelser (Esaiasson et al 2007). Vid genomläsningen av materialet utgick jag från ett öppet förhållningssätt, för att se vad jag kunde lära ur materialet och för att se hur det tog form. Mina anteckningar och upptäckten av olika mönster går i linje med Charmaz (2006) definition av initial kodning, som är en kodning som är tillfällig och jämförande (se bifogad bilaga 2). Tillfälligheten grundar sig i upprätthållandet av en

öppenhet inför det empiriska materialet, vilket lägger grunden för en fördjupad kodning av det empiriska materialet (Charmaz 2006).

5.5.3. FOKUSERAD KODNING

Som en fördjupad analys av det empiriska materialet, började jag nu koda det genom en fokuserad kodning (Charmaz 2006). Vidare handlade det om att teoretiskt definiera innehållet i det empiriska materialet (Charmaz 2006). För att göra det lutade jag mig mot uppsatsens teoretiska ramverk. Genom att se över mina anteckningar, studera och jämföra koder, började jag kunna urskilja olika återkommande koder i materialet och även se hur olika koder också hörde ihop. Kodningen gjordes genom ett empirinärt förhållningssätt, vilket innebär att det vaskas fram koder i form av teman ur det empiriska materialet som ansågs vara värdefulla för vidare analys. Dessa teman exemplifieras sedan i analysen med citat från samtalen under fokusgrupperna (jmf Widerberg 2002). Nedan har jag visualiserat hur koder som genererats ur den initiala kodningen kategoriserades utifrån de teman som framkom ur den fokuserade kodningen. De teman som koderna kategoriserades under formulerades som 1) *Kvinnoideal, för en själv och andra*, 3) *Patriarkat och motståndets (o)möjligheter och 3) *Konsten att ge kritik.**

Valet av analysens teman är att fatta beslut kring vilka koder som skapar analytisk mening (Chamraz 2006) utifrån ett intersektionellt och dekolonialt perspektiv, som presenterades ovan.

Jag kommer nu i korthet beskriva de tre olika temana för analysen:

1) Kvinnoideal, för en själv och andra, handlar om hur respondenterna resonerade kring kvinnoideal i form av vad som anses vara eftersträvansvärt dels för en själv, men också för andra kvinnor.

2) Patriarkat och motståndets (o)möjligheter kretsar kring respondenternas samtal om erfarenheter av möjligheter och omöjligheter för att göra motstånd i ett patriarkalt ordnat samhälle. De samtalade också kring motståndets värde och hur det riskerar att undergrävas av inskolade meningsmotståndare.

3) Konsten att ge kritik fokuserade kring respondenternas samtal om varför, hur, när och om kritik ska ges. Det handlade även om vad kritik är och att kritik kan vara ett sätt att utöva makt. Även här formulerade respondenterna reflektioner kring behov av att kunna ge kritik och att se kritik som något positivt laddat.

Med analysen är min ambition att lyfta fram alternativa perspektiv i relation till det som samtalas kring i fokusgrupperna med ändamålet att synliggöra konkreta strategier framåt i stärkandet av solidariteten mellan olika kvinnor.

6. ANALYS

Denna del av uppsatsen handlar om att se närmre på hur respondenterna samtalande tillsammans kring deras erfarenheter och reflektioner kring systemskap samt hur de formulerade sig själva i relation till det. Genom att analysera det empiriska materialet utifrån ett dekolonialt och intersektionellt perspektiv, är ambitionen att lyfta fram reflektioner kring hur respondenternas formuleringar bidrar till reproduktionen eller utmanandet av olika maktordningar och samspelet dem emellan. På så sätt ämnar analysen att visa på hur systemskapet kan stärkas ytterligare, som en form av motstånd i kvinnors vardagliga liv, mot reproduktionen av olika maktordningar och samspelet dem emellan.

6.1. KVINNOIDEAL, FÖR EN SJÄLV OCH ANDRA

En återkommande diskussion i de olika fokusgrupperna berörde olika former av kvinnoideal, det vill säga vad det är som anses vara eftersträvansvärt som kvinna och för kvinnor. En typ av kvinnoideal som kom till uttryck, går att härleda till det kvinnoideal som formades under 70-talets kvinnokamp, då kvinnor slog sig fria från den traditionella kvinnorollen och formade en ny form av kvinnoideal, som den arbetande och självständiga kvinnan (Elgán 2015). I relation till vad jag benämner som det *nya* kvinnoidealet, uttrycktes en annan form av kvinnoideal vilket jag benämner som det *traditionella* kvinnoidealet. Det mer traditionella kvinnoidealet handlade om kvinnans större ansvarstagande för hem och barn, och tar sin utgångspunkt i den heterosexuella kärnfamiljen (jmf Ambjörnsson 2018). Under den 1:a fokusgruppen kontrasterade respondenterna två olika idealen baserat på JM:s upplevelse av att de kvinnor som efterlever mer *traditionella* kvinnoideal tenderar att exkluderas ur kvinnoseparatistiska forum:

JM: Jag ser också till exempel kvinnor som väljer att stanna hemma med sina barn, de blir hemmafruar, de blir automatiskt utpushade [...] Hur kan du? Varför sänker du dig själv?

YA: [...] man ser det ofta utifrån sin egen sida liksom men vad man... Det är lite mer flytande mellan olika grupperingar i systemskapet. De som kanske är hemma, känner kanske folk som är hemma med sina barn så de har ju sitt forum där liksom. Och sedan finns de som sitter och

postar feministiska saker på facebook, de har sitt forum där och det varierar. [...] det finns olika typer av grupper [...]

BG: Mm...

JM: [...] Jag kollade live på någon sådan här tjejgrupp och då var det en tjej som gick ut med att hon var hemmafru och då fick hon väldigt mycket hat för att hon var hemmafru. [...] Och då ska det ändå vara en grupp som ska stötta och få tjejer och må bra. Men då var det supermycket hat just för att hon var hemmafru och jag förstår inte detta. Det är hennes aktiva val att sitta hemma för att hon väljer att det är bäst för hennes barn. [...] Det är inget negativt med att vara hemma. Sedan finns det också män som väljer att stanna hemma. Det är ju inte så vanligt. Men det blir mer det här: Ni ska gå tillbaka till förr i tiden. Men det gör hon inte. Säg att ungen blir fem sex år, då går hon tillbaka till jobbet.

Kontrasteringen mellan det nya och det traditionella idealet anses leda till en splittring mellan kvinnor, i vilken solidariteten för de kvinnor som efterlever det *nya* idealet inte sträcker sig utanför det egna idealet. Vad det innebär är att de kvinnor som inte följer samma ideal, blir exkluderade. YA nämner liksom JM en form av exkluderingsprocess, även om den inte formuleras på samma sätt som JM uttrycker denna process. YA formulerar snarare en förväntan om att det finns olika grupperingar vilka olika kvinnor kan hitta samhörighet i. Därefter tar diskussionen en ny vändning. Det sker en förskjutning av det traditionella kvinnoidealet, då BG gör en koppling mellan det traditionella kvinnoidealet och invandrade kvinnor:

BG: [...] Ja nä, eller personer som just har kommit in och inte kan språket, som bara varit hemma med barnen och som inte riktigt... Jag vet inte... Som inte riktigt tar den här...

JM: Sociala nätverket...

BG: Ja precis, det sociala nätverket, möjligheten att jobba. [...] Hur passar de in i det svenska samhället där kvinnor förväntas göra allting liksom? Där kan jag tänka mig att det är väldigt svårt liksom. Jag vet inte hur man når ut med empowerment förutom att få dem att skaffa jobb.

I problematiseringen om att som kvinna ta störst ansvar för barnen, förskjuter BG problemformuleringen från den *svenska* kvinnan till en generaliserad bild av kvinnor som invandrat till Sverige. BG formulerar sig om kvinnor just kommit till Sverige, som inte kan språket, som saknar socialt nätverk och att de enbart varit hemma med barnen. Hon frågar sig hur det passar i det svenska samhället där kvinnor förväntas göra allt. I *allting* tolkar jag som att vara den arbetande kvinnan, som tar hand om familj och hem. Jag tolkar att BG anser att kvinnans makt över sig själv och hennes

oberoende ligger i att ha ett avlönat arbete. I BGs formulering framkommer ett tydligt hegemoniskt kvinnoideal vilket osynliggör olika kvinnor och alternativa kvinnligheter som är avvikande, vilka underordnas. Mohanty (2003), menar att i förståelse av underordnade kvinnligheter, är det av vikt att ställa oss kritiska till vår egen förståelse. Det finns hegemoniska kvinnligheter vilka underordnar alternativa kvinnligheter genom diskursiva praktiker. Att formulera *svenskar*, – ett *vi* som ”utvecklade” och att den som formuleras som *den andre* och att *den andre* jobbar mot vad *vi* har, är upprätthållandet av en hierarki och reproducerar över och underordning menar Mohanty (2003). Motstånd mot hierarkin görs genom att utveckla den egna kunskapen om de kvinnligheter saknas kunskap om, genom att lyssna till de som osynliggörs i hegemoniska diskurser och lyfta fram deras egendefinerade narrativ. Kunskapskällan behöver då vara förankrad i de som underordnas, vilket i det här fallet är de kvinnor vilka faller inom ramarna för den homogena föreställningen om de kvinnor som *nyligen kommit till Sverige*.

I den andra fokusgruppen diskuterades hur vida det finns en vit feminism med ett inneboende förakt mot det klassiska kvinnoidealet. Det problematiserades kring det förakt som riktas mot den kvinna som tar på sig den klassiska kvinnorollen, istället för att det finns förakt mot vad som reproducerar ojämlikhet mellan kvinnor och män:

VH: Det blir ju vit feminism.

IA: Ja men det blir ju lite det, eller jag vet inte... I alla fall, min värld är väldigt vit medelklass faktiskt.

VH: Men jag kan också såhär, för det kan också leda till mycket... [...] ett förakt för klassiska kvinnoroller. Alltså såhär... Inte ett förakt mot patriarkatet som orsakar ojämlikheten utan såhär att: Aha, så att du gillar såhär klänningar och att vara hemma med dina barn. Vad håller du på med?

IA: Ja eller hur...

VH: Och aa, dem aa... Det blir ju väldigt mycket vit medelklass feminism just för att man inte tillåter en diversitet i det, utan att det är ofta såhär: Nu ska vi skapa det nya idealet av kvinnan. Istället för att såhär kvinnan kan vara många saker.

IA: Men det är ofta en sorts rädsla tänker jag för det har man ju själv, men jag vill ju inte bli som min farmor.

VH: Aa...

WN: Och kanske såhär, ser ner på kvinnan: Men förstår du inte vad feministrörelsen är för?

En sådan, för att samhället kommer att screw you over.

IA: För man är alltid lite ängslig, eller hur? Hur trygg man är, är man alltid lite ängslig att man ska bli lurad på något sätt.

VH: [...] Att du får utbändstatistiken går upp som fan just för att du släpper inte hemmet fast du går till jobbet. Den här mer relationsinriktade kvinnan tar mer... fortfarande för mycket ansvar på jobbet, alltså just det här med att man börjar se baksidorna med den frigjorda kvinnorollen också som är väldigt tydligt kopplad med att vara kvinna.

I respondenternas reflektioner går det utläsa gemensamma erfarenheter av en vit feminism, som delvis handlar om ett ideal i en strävan för att komma bort från vad som omnämns som det klassiska idealet. Idealet innebär också begränsat utrymme för diversitet, vilket också stigmatiserar olikheter som avviker från idealet (jmf de los Reyes & Mulinari 2012). Begränsningen i diversitet, visar också i projiceringsprocesser då det egna vita idealet blir en förväntan i relationerna till andra kvinnor. IA uttrycker att det för henne handlar om en rädsla. Samtidigt problematiserar WN att det ses ner på *den typen av kvinna*, att det antas att hon inte har förstått feministrörelsen och att hon kommer bli överkörd av samhället, varpå IA svarar med att uttrycka en ängslighet om att bli lurad. Det tycks på så sätt uppstå en splittring i respondenternas gemensamma reflektioner i kontrasteringen av två ideal. Splittringen tycks uppstå i vad som anses vara eftersträvansvärt, vilket handlar om att sträva från det klassiska kvinnoidealet. Den medföljs av processer av inkludering och exkludering av avvikande kvinnor. VH lyfter problematiken att kvinnor, fastän de jobbar, tar ett stort ansvar för arbetsplatsen samtidigt som de fortfarande har det största ansvaret för familjen och hemmet. I kombination leder det till att kvinnor bränner ut sig i högre grad (jmf Stressforskningsinstitutet 2015). Det innebär att föraktet, inte enbart riktas till andra kvinnor som lever efter mer klassiska kvinnoideal, utan det kan också innebära en nedvärdering av det egna omsorgsarbetet även om hen vet att det är ett nödvändigt arbete. Samtidigt som det oavlönade arbetet ses ner på är det också ett arbete som behöver göras. Sammanfattningsvis formulerar sig respondenterna i diskussionerna i båda fokusgrupper 1 och 2 om vad som är eftersträvansvärt, hur det i sin tur begränsar samtidigt som det formar processer av nedvärdering av en kvinnas börda och exkludering av alternativa kvinnligheter som avviker från idealet.

EM som deltog i den tredje fokusgruppen berättar uttryckligen för de andra respondenterna hur hon vill ta ett större hushållsansvar i jämförelse med hennes sambo, och reflekterar kring hur mycket det är hennes egen vilja och vad som är

strukturellt. I kontrast till idealet som den *ansvarsfulla kvinnan* lyfts *snubben i soffan* fram, den som *ingen* vill bli:

EM: [...] Jag kan tänka mig att det är stor risk att det är så jag kommer göra om jag får barn också. Att jag vill ha den rollen. Sedan hur mycket jag vill ha den rollen och hur mycket jag, utifrån samhällsstrukturer vill ha den, ehm... Det vet jag inte. Antagligen är det mycket samhällsstrukturer, att jag förväntas vara den som tar lite hushållsansvar, och jag vill verkligen akta mig för det. Men det går inte med hunden, och hur går det sedan med barn... Mm... Men det är någonting att tänka på, tänker jag.

GD: Men det här med liksom då, okej... På tal om förebilder igen då, ska din förebild vara då: Nej jag vill sträva efter snubben med mobilen i soffan, att bli mer chill, va nej! Eller det kanske man inte heller vill!

EM: Nä nä precis!

GD: Så det blir så himla skevt, liksom hur man ska... Hur ska man göra liksom, vad ska man göra? Och i fall man inte vill vara, men som du säger... Kanske gå ifrån den här normen så kanske det inte finns så himla mycket att ta på eller att dra ifrån.

I citatet ovan reflekterar EM reflekterar över arbetsdelningen i hemmet i relation till könsmaktsordningen och hennes vilja ta ett större ansvar för omsorgsarbete och hushåll i jämförelse med sin (manliga) sambo. I hennes funderingar blandas olika förklaringar kring hur mycket det beror på egen vilja, samhällets könade strukturer eller/och förväntningar med reflektioner kring vad kan hända om hon tar större ansvar för det obetalda arbetet. Samtidigt är det större ansvaret för obetalt arbete något som hon upplever att hon behöver *akta sig från*, vilket går att relatera till vad VH från den andra fokusgruppen lyfte ovan. GD frågar sig om vad det är för ideal som hon vill eftersträva, som kvinna (jmf Ambjörnsson 2018). Hon vill inte eftersträva det som definieras som det manliga, det vill säga – att inte ta ansvar, och då återstår för henne den ansvarsfulla kvinnan som tar större ansvar på jobbet, för familjen och hemmet (jmf de los Reyes & Mulinari). Både EM och GD lyfter också fram den ansvarstagande kvinnan som ett eftersträvansvärt ideal för dem själva. I grupperna kretsar diskussionerna kring kvinnans ansvarstagande som en form av ideal som också definieras i motsats till det som menas vara det typiskt manliga. Men respondenterna visar en medvetenhet om att kvinnans ansvarstagande för det oavlönade arbetet påverkar hennes hälsa, inkomst och avanceringsmöjligheter inom arbetslivet.

Diskussionerna i de olika fokusgrupperna återspeglar det som hänt i Sverige sedan 1970-talet där kvinnors obetalda arbete i hemmet formulerades som mindre värt. På så sätt sker också ett osynliggörande av kvinnors obetalda arbetsinsats, istället för att synliggöra och värdera den insats som kvinnor gör i hemmet (Ambjörnsson 2018). Parallellt med detta upprätthålls en delning av ansvaret för det oavlönade omsorgsarbetet i en könsmaktsordning i vilken det individuella *valet* är förankrat i kvinnans underordnade position som en naturaliserad byggsten för nationalstatens reproduktion (Mulinari 2015).

I den 2:a fokusgruppen diskuterade respondenterna betydelsen av att efterleva kvinnoideal i form av en tävling, mellan kvinnor och om konkurrensen handlar om utseende, det bästa arbetet eller om det handlar om en tävling om att bäst passa in i mallen:

IA: Eller what ever, eller att man någonstans så, jag inte är med på det här utan, nå fan. Får bara ha säckigt jobb.

[...]

IA: Jag tänker inte gå in i den [tävlingen], utan så är det.

WN: Det är nästan ett medvetet val när du slutar tävla, nu kan jag återknyta till Caitlin Moran. Jag vet inte om ni känner till henne men hon är journalist i Storbritannien och det är hon som skrivit: Konsten att vara kvinna till exempel. När hon började bli berömd då ville folk sminka henne och sådär när hon skulle fotas och sådär och i början gick hon med på det och sedan bara nå, det där är ju bara en skönhetsävling [...]

VH: Det där tycker jag är så himla intressant för jag har spenderat personligen extremt mycket tid på att bli så normativ som möjligt, så kan jag sticka ut när jag vill sticka ut. Alltså såhär, se till att allt det där som folk ska haka upp sig på eller bara så att släta över det så att jag kan driva, eller att fokus blir på kampen och det är både som kvinna men också som kravet att man gör det ställs högre på en kvinna i de positioner jag har haft liksom, men det ska aldrig vara en fråga om vad jag hade på mig eller vad jag hade gjort med håret eller såhär hur jag lät eller vilket språk jag använde. Utan det ska vara fokus på det jag säger och gör och så har jag på många sätt även idag i mitt jobb [...] Jag tycker det är spännande för det är ju inte nödvändigt att tävla, men just det här med hur mycket man behöver vara rätt och att tävlingen inte är om det perfekta livet men att passa in i mallen, [...] att man passar in lagom mycket för att kunna bryta den och det är någonstans den balansen som jag har kämpat med i jävligt många år. Nu för tiden kan jag göra vad jag vill men att jag fortfarande har väldigt många vanor kvar, ehm i just det här... Speciellt att det är enklare för mig om jag bryter en grej och sedan lyfta andra kvinnor som bryter fler och att lägga min tyngd bakom dem.

[...]

IA: Jag tycker också att det här man kallar det för sluta tävla eller konkurrens eller vad du nu vill kalla det, att där finns det så mycket att se hur djup en relation är och att kunna lyfta det i en relation tänker jag [...]

WN: Sedan har man andra vänner där man verkligen skulle såhär att... Vi kan sitta och diskutera det på ett helt annat plan om den här tävlingen och det kan på något sätt också... Det mäter djupet i relationen [...]

IA uttalande om att hon inte vill vara med i en tävling mellan kvinnor och bara ha *ett säckigt jobb* ger ett uttryck av en upplevelse av ett ideal som inte enbart handlar om arbete som inkomstgenererande utan att det också finns en hierarki som ordnar olika former av arbeten, där somliga arbeten märks med en högre status i jämförelse med andra. Den hierarki, i vilken olika arbeten får olika status, är resultat av samspel mellan en rad olika hierarkier, så som ras, kön och klass (Mohanty 2003). Det intersektionella perspektivet på arbetets status, ger en förklaring till hur arbete också värderas i relation till status.

WNs uttalande visar hur skönhetsävlingen är ett normaltillstånd, vilken kvinnor väntas rätta sig utefter och delta i. Med normaltillstånd menar jag att det är taget för givet att en kvinna ska låta sig sminkas utefter skönhetsideal då hon ska vara med på bild i media. Då skönhetsidealet är ett normaltillstånd krävs det också en medvetenhet för att göra ett aktivt motstånd mot denna tävling. Motståndet kan vara svårt att realisera i praktiken då det finns en yttre normativ förväntan på hur en kvinna ska se ut (jmf Frisé et al 2014). Den kvinna som bryter mot skönhetsidealet blir också angripbar. En form av motstånd är att lyfta fram alternativa skönhetsideal, vilka är avvikande från det hegemoniska skönhetsidealet. Detta är dock ideal vilka ofta osynliggörs, marginaliseras och möts av ett starkt motstånd, då de exempelvis synliggör sig själva i sociala medier. Kroppspositivism är ett exempel på en rörelse som lyckats utmana normativa skönhetsideal för hur en kvinnokropp ska se ut. Genom att använda sig av sociala medier, visar kvinnor alternativa kroppar som avviker från det hegemoniska kvinnoidealet, det vill säga kroppar som annars har ett marginaliserat utrymme. Samtidigt kvarstår ett starkt motstånd mot att dessa kroppar tar sitt utrymme i sociala medier, i form av att konton stängs ner på Instagram till att det riktas sexistiskt näthat mot de kvinnor som driver kampen (Gonzalez Cruz 2019).

VH lyfter ytterligare perspektiv kring ideal i form av att vara normativ. Hon reflekterar kring hur hon använder sig av det som konstruerats vara det normativa,

som strategi för att höras. Det blir en strategi för VH att infiltrera normen för att bryta den, menar hon, för att en ny generation av kvinnor efter henne ska få större utrymme än vad hon själv fick. Hon menar att hon också har kunnat använda sin normativa täckmantel för att stötta andra kvinnor. VH reflekterar kring den normativa täckmanteln utifrån ett självkritiskt perspektiv då hon uttrycker att det handlar om vanor, vilka hon allt mer gör sig fri ifrån. Självreflektionen visar på ett medvetande kring sin position och problematiserandet gör det också möjligt att inkludera alternativa perspektiv. Självreflektionen blir på så sätt stärkande då den gör det möjligt att bredda den egna förståelsen.

Att leva utifrån vad som konstruerats som det normativa är av värde att reflektera kring utifrån ett intersektionellt perspektiv. VH menar att hon kan leva efter normen, samtidigt som hon använder normen för att höras. Att strategiskt anstränga sig för att passa in i mallen som ett motstånd med ändamålet att vara normbrytande, är också självuppfyllande för reproduktionen av normativitet fram till dess att normen bryts. Att passa in i mallen behöver också problematiseras utifrån ett maktperspektiv. Hur förutsättningarna ser ut att passa in i mallen grundas i samspelet mellan olika kategorier så som utbildning, bakgrund, hudfärg, funktion(svariation), sexualitet och andra identitetsskapande kategorier (de los Reyes & Mulinari 2012). Att kunna passa in i mallen, kan på så sätt också förstås som ett slags privilegium som genereras i samspelet mellan olika maktordningar. Vad det innebär, utifrån ett intersektionellt perspektiv, är att de som avviker från *mallen*, marginaliseras. Samtidigt kan privilegium användas som en resurs för att ändra på spelplanen. Mohanty (2003) lägger tonvikt vid kvinno-solidaritetens betydelse i kampen för att skapa förändring i vilken de som sitter på resurserna, också ska använda dem för att understödja underordnade kvinnligheter. Samtidigt menar Mohanty (2003) att det har funnits ett ointresse hos vita feminister att synliggöra underordnade kvinnligheter. Det blir på så sätt en ständig balansgång då normativiteten används för att göra motstånd för att själv höras, samtidigt som den kan används för att göra plats åt andra kvinnor, vilka annars i olika grad osynliggörs. För gemensam reflektion kring konkurrens mellan kvinnor är det också av värde att reflektera kring sig själv, sin egen position och sitt handlande. På så sätt kan vi också få en fördjupad förståelse för hur de själva också kan reproducera eller utmana tävlan om att bäst uppfylla ideal i form av att uppfylla den normativa mallen.

Utifrån vad setts ovan, går det att konstatera att det finns olika former av kvinnoideal i vad som anses vara eftersträvansvärt både för en själv, men även i relation till andra kvinnor. Ideal är beroende av vem som formulerar dem och i vilka sammanhang. Det innebär också att ideal som sådana inte är fasta och oföränderliga, utan snarare tvärtom (jmf de los Reyes & Mulinari 2012, Mulinari 2016). Det tycks dock finnas hegemoniska ideal vilka bland annat landar i förväntningar vilka kvinnor tenderar att projicera dels på sig själva och dels på varandra. AZ i den tredje fokusgruppen delar med sig av hur hon upplever det som att hennes kvinnliga bekanta, projicerar bilder på henne om att hon inte har *någoting*, vilket jag tolkar som att hon inte behöver ha en utbildning för att ha *någoting*. I relation till det vill jag lyfta hegemonisk kunskapsproduktion, i vilken det reproduceras en falsk föreställning om att kunskap *enbart* produceras av *vissa* och i *vissa* rum. Vad AZ lyfter är, som jag tolkar det, att mötas av denna hegemoni, det vill säga att det är genom utbildning som ges i särskilda rum vi blir fulländade, vilket också marginaliserar andra former av kunskap och kunskapsgenererande processer (jmf Harding 2014). AZ uttrycker sig besvårad över att hennes kvinnliga kompisar uttrycker en oro för henne:

AZ: Det är mycket det med fack och hur andra definierar och speciellt... I min erfarenhet har det varit mer av mina närmsta kvinnliga bekanta då, hur de definierar en. Hur de ser på en men jag kämpar ganska mycket mot dem. [...] Just det här till exempel i familjens ögon, som min syster eller min mamma, för att de har vuxit upp på ett sätt så ser de mig, "Amen du har ingenting". Jag berättade ju det här med att jag inte har någon utbildning på det sättet eller och är det till exempel bland kompisar så är de oroliga för mig. Hur ska din framtid se ut? [...] Vi är vänner och allting men det betyder inte att någon ska vara en extern... [...] Det är nästan som att de är typ mammor, många mammor. Det har jag märkt bland kvinnogrupper, att det oftast blir den som tar på sig lite mer ansvar och bryr sig kanske mera än någon annan och sånt där. [...] mycket det här med att du blir... Inte dömd, men indelad. [...] Alla andra, inte bara kvinnor. Men jag tror nog att det tar... Återigen, det sårar mer när en annan kvinna säger det till mig... Jag vet inte... Att det är någon spegel till mig eller att det är mer trovärdigt för att det är en kvinna eller... [...]

EM: Det kanske är systerskap att man känner att jag...

AZ: Sviker den... Det här...

EM: Man vill ha mer positiv bekräftelse, eller en annan typ av bekräftelse kanske, på ett annat plan. [...]

I samtalen framkommer en förväntan av att det är viktigt för en kvinna att ha en utbildning. AZ har inte en utbildning på den nivå som hon förväntas ha, vilket gör att AZ avviker ifrån det hegemoniska idealet vilket av andra projiceras på henne själv i kvinnliga gemenskaper. I avvikandet från kvinnoideal, sker processer av marginalisering och underordning av en alternativ kvinnlighet vilken AZ bär erfarenhet av. I relation till projiceringen lyfter AZ ytterligare ett perspektiv, vilket är när förväntningar, som i det här fallet är utbildning, uttrycks av just kvinnor. Hon upplever att det sårar mer, när kvinnor uttrycker att hon inte har *något* som till exempel att ha den *rätta* utbildningen, än om det uttrycks av män.

Upplevelsen av att bryta mot det hegemoniska kvinnoidealet, återkommer AZ till senare under samtalet. AZ berättar med ett skratt, men också med en underton av allvar, hur hon upplever att hon blir bemött annorlunda idag, när hon jämför med den tiden innan hon började bära slöja. Skillnad i bemötande är i relation till både män och kvinnor, men kvinnor i hennes omgivning tyckte att hon förrådde [kvinno]kampen genom att bära slöja:

AZ: Och det är också... Återigen till det att när jag inte hade slöja... Man blir bemött på ett helt annat sätt av hela samhället. Inte bara av kvinnor. Men också det här med att kvinnor... Speciellt när jag tog på mig slöjan, tyckte att jag förrådde kampen... Skratt* Jag vet inte. [...]
EM: Även om jag försöker att inte vara fördomsfull så försöker jag inte ha fördomar. Typ jobbet... Men hon är en av de starkaste kvinnorna som jag känner. Men mitt första intryck var att hon inte passade in i någon mall. Hon har själv valt att ha slöja på sig, men hon är ändå, hon passar inte in i min mall av att ha slöja. För jag vill verkligen inte ha det så. Men min ursprungstanke är väl att man är förtryckt när man har en slöja och jag vill inte... Jag vet att det inte är så. Nu känner jag väldigt många. Innan kände jag ingen med slöja och då var det lite så att amen då hade jag inte en personlig relation och då blir det svårt.

Som svar till vad AZ berättar, reflekterar EM kring sina fördomar om kvinnor som bär slöja. Hon berättar hur hon har haft förutfattade meningar gentemot kvinnor som bär slöja, men att relationer till kvinnor med slöja har varit avgörande för hennes förståelse för att slöjan inte behöver vara ett uttryck för förtryck (vilket det också kan vara (jmf Kar 2008)) utan att det också många gånger är självvalt (jmf Listerborn 2011). Personliga relationer till kvinnor som bär slöja har fått EM att bredda sitt/sina perspektiv. Samtidigt uttrycker AZ att relationer till andra kvinnor inte frigör henne från projiceringar av det hegemoniska kvinnoidealet, utan att hennes alternativa

kvinnlighet marginaliseras i relationer som hon har till vissa kvinnor. Det finns kvinnor som placerar AZ i en kategori vilken hon inte upplever speglar hur hon ser sig själv. Projiceringen av ett visst kvinnoideal innebär också ett osynliggörande av AZ perspektiv, erfarenheter och kunskap.

Det jag försökt visa är att relationer kvinnor emellan inte nödvändigtvis eliminerar projicering av ett visst kvinnoideal på alla kvinnor. Vad som krävs är en självreflexivitet kring ens egen förståelse, ideal i kombination med ett genuint intresse för att synliggöra de kvinnligheter som underordnas det hegemoniska idealet (de los Reyes & Mulinari 2012). Det handlar om en solidarisk praktik med ambitionen och intresset att bredda det egna kunskapsspektret. Självreflexivitet är ett sätt att förhålla sig till sina egna ideal och även dessa används i mötet med andra kvinnor.

6.1.1. SAMMANFATTNING

Konstruktionen av ett hegemoniskt kvinnoideal görs i kontrastering till alternativa kvinnligheter. I kontrasteringen produceras en över- och underordning, då hegemoniska kvinnoideal tenderar att marginalisera alternativa kvinnligheter. Detta är en process som inte enbart visat sig uppstå i relationer mellan kvinnor, utan det sker också i respondenternas definitioner av sig själva utifrån ideal. Ett sådant exempel som lyfts är hur det traditionella eller klassiska kvinnoidealet, formuleras som något att komma bort från.

För att stärka solidariteten mellan olika kvinnligheter behöver alternativa kvinnligheter vilka avviker från det hegemoniska idealet synliggöras. På så sätt breddas förståelsen för alternativa kvinnligheter samtidigt som det öppnar möjligheten för kvinnor att använda olika – och nya – definitioner när de talar om sig själva.

6.2. PATRIARKAT OCH MOTSTÅNDETS (O)MÖJLIGHETER

En del av diskussionerna mellan respondenterna fokuserades kring (o)möjligheter i att göra motstånd mot patriarkat och patriarkala strukturer såväl kollektivt som individuellt. I den första fokusgruppen pratade respondenterna om betydelsen av att välja *rätt* forum för att uttrycka sina feministiska reflektioner, då det många gånger inte upplevs vara välkommet. De pratade också kring erfarenheter om att känna sig som den oönskade feministen och utmaningar kring att i sociala medier raderas med bara ett klick för att ha uttryckt feministiska ställningstaganden. I diskussionen går det

att tyda en ansvarskänsla inför att bidra till förändring, samtidigt som respondenternas vilja till att bidra hämmas då de riskerar att mötas av motstånd av deras omgivning:

YA: Men det är svårt också, för de resonerar ju likadant, du vet om du lägger upp en feministisk artikel, då bara: alltså hon eee hon är ingen jag vill ha.

BG: Det är helt okej att de tar bort mig.

Gemensamt* Skratt*

YA: På ett sätt ja...

BG: Jag ska ju inte säga något för jag lägger aktivt inte upp vissa grejer även om jag skulle vilja göra det, för jag vet att det skulle provocera ganska många av mina manliga kollegor och sådant som de kanske inte skulle våga stå för men som de känner och precis så, BG är en sådan feminist, på det här negativa sättet, bara för att de inte vet vad det innebär liksom och så orkar man liksom inte ta i den hela tiden. Jag ska inte säga något. Jag hämmar mig själv i att lägga upp allting jag vill tyvärr...

YA: Då får man ta så mycket, så får du ta så mycket skit och så ska man dra denna last... Det är ju också det att, man kan ju göra någonting men man kan ju inte göra allt liksom så jag tycker inte att du ska känna skyldighet eller lägga upp det heller för då blir det ju det att du får ju dra den lasten för alla. Det blir ju ändå tung last, speciellt om man jobbar på ett...

BG arbetar på en mansdominerad arbetsplats, vilket hon menar leder till att hon hämmar sig själv i att dela artiklar som utgår från feministiska ståndpunkter. Hon menar att i fall hon skulle delge sina feministiska tankar skulle det riskera att provocera hennes manliga kollegor. Denna upplevelse leder till att hon hämmar sig själv, samtidigt som kulturen i hennes mansdominerande omgivning hämmar henne i att dela med sig av feministiska artiklar. Jag tolkar det som att hennes exempel visar på upplevd intolerans gentemot feministiska ståndpunkter, vilket leder till hennes marginalisering. YA frågar sig vem som ska ta ansvaret för att dra lasten i att driva feministiska frågor i sociala medier. YA delar BGs erfarenhet av att tala om feministiska ståndpunkter i sociala medier kommer med en risk för att bli utsatt för (manliga) meningsmotståndare. Att YA upplever att hon drar en last i kombination med omöjligheten att dela med sig av sina åsikter, innebär för YA en upplevd ensamhet, som jag tolkar det.

En återkommande utmaning för den feministiska kampen har varit och är att kvinnor som gör motstånd provocerar, då kampen utgår från ståndpunkter som utmanar rådande ordningar. Ett sådant exempel är Elgán (2015) som lyfter att kvinnor vilka organiserade sig under 70-talets kvinnokamp blev många gånger utmålade som

fiender mot nationen i den samhälleliga diskursen. De fick utstå en rad personliga angrepp bortom sakfrågorna som de drev, som att de var manshatare och fula (jmf Elgán 2015). Idag lever den fientligheten kvar, men den har delvis tagit en ny form, i samband med att sociala medier har blivit en ytterligare dimension i den samhälleliga debatten. Den fråga som BG lyfter kring begränsningar i att uttrycka sig fritt i sociala medier, går att relatera till att kvinnor i högre grad utsätts för mer hat och hot, i jämförelse med vad män utsätts för. I en studie om näthat riktat mot politiker har det visat sig att det uteslutande är kvinnorna som utsätts för sexistiska kommentarer i sociala medier (Kaati & Akrami 2018).

Hat, hot och sexism som riktas mot kvinnor i olika rum, som exempelvis i sociala medier, visar på en patriarkal struktur i vilken kvinnan väntas underordna sig mannen (Eduards 2012). Den som utmanar naturaliserade ordningar genom att exempelvis anmäla, berätta om eller vittna om trakasserier, riskerar att utsättas för ytterligare trakasserier (Ahmed 2018). Marginalisering av alternativa perspektiv vilka utmanar rådande ordningar är en återkommande problematik i olika forum. Ett annat exempel på ett forum där denna marginalisering kommer till uttryck lyftes i den 3:e fokusgruppen då de tre respondenterna pratade om kampen mot en naturaliserad sexism vid Lunds Universitet. Mer specifikt pratade de om sexistiska sånghäften vid Lunds Tekniska Högskolas (LTH) kår (se vidare Chukri 2013, www.dsek.se/sångarkiv):

TQ: Det bästa hade varit att skriva om dem eller ta bort dem men så är det folk som bara (säger): Amen det är ju tradition och så bara, det får ju alla tjejer som sitter i rummet när de sjunger den att känna sig obekväma och man har inte lust att sjunga en sådan låt.

AM: För man ska inte vara vänsterradikal för att kunna ta bort dem! Alltså för att jag tycker.

TQ: Nä.

DG: Det är common sense.

AM: Ja! Det är sunt förnuft tycker jag.

DG: Också det att det är tradition! Jamen vad, och? Vad ska vi med dem till? Om det är en skitkass tradition!

AM: Ja!

TQ: Skratt* Ja men jag känner att det är bättre... Folk borde inse att om det är någon som... Om folk blir obekväma av det, ta bort det då! Alltså såhär... Det... Men det har varit en stor debatt om det på LTH, så jag tror de har tagit bort och där om man pratar om systerskap så var det många elektrotjejer som gick ihop då så då känns det ändå som att de stöttade varandra i

den och då var det väldigt många killar som inte förstod den att det är stötande liksom...

DG: Vad är det för fel?

AM: Ja men att det fortfarande finns kvar då. 2019. Jag förstod då att det finns mycket machokultur på data, eller att det är många män.

TQ: Ja... När det inte är blandade grupper så blir det lite fel.

AM: Nä men att de traditionerna finns kvar då. Där finns ju inget motstånd då.

TQ: Nä precis, det är ingen som har blivit offened förrän det blivit lite fler tjejer liksom.

DG: Det är så sjukt också då... Om man är motståndare då, ska man behöva bli obekvämt och jobbig för att ta den rollen och säger ifrån och varför är det jag som ska bli obekvämt och den som är jobbig, som säger ifrån, till en text som handlar om våldtäkt. Det är väl den som sjunger om våldtäkt som ska känna sig obekvämt och jobbig? Det är så himla skevt hur man ser på det. Det är också sjukt hur, så fort man är försvarar... Lika rättigheter och jämställdhet och feminism så blir man ett sådant jäkla objekt för hat.

Sånghäftet som respondenterna pratar kring innehöll sexistiska och kvinnofientliga sånger (exempelvis: I met a whore in a park), vilket visar på en kultur i vilken kvinnors kroppar formuleras som ting fria att brukas och nyttjas utefter männens behov och fantasier (jmf Eduards 2007, jmf Ahmed 2018). Exemplet som lyfts i fokusgrupp 3 är ett reflekterande exempel på hur patriarkala praktiker kan vara naturaliserade och upprätthållas inom etablerade sammanhang, som i det här fallet är vid kåren vid LTH (Chukri 2013).

Sångerna kom att bli kritiserade kollektivt av kvinnliga studenter, vilka vid tidpunkten studerade vid mansdominerade ingenjörsprogram på LTH. När sångerna kritiserades av kvinnliga studenter blev det en polarisering. Ett motstånd reste sig mot kvinnornas problematisering av sångerna. Motståndet grundades i en ovilja inför förändring. Oviljan kom till uttryck av såväl professorer som studenter. Där fanns de som argumenterade att de inte kunde förstå att låtarna var stötande och att de var *skämt*, samtidigt som sångerna menades vara traditionellt sett värdefulla (jmf Marjomaa 2015). Det visar hur kvinnors alternativa perspektiv blev ett hot mot den rådande ordningen, då sångerna visade sig ha ett symboliskt värde för en patriarkal struktur. De som utmanar den rådande ordningen riskerar att bli bestraffade (Ahmed 2012). Respondenterna lyfte erfarenheten om att bli den obekväma vid problematisering av sexismens närvaro, då problematiseringen många gånger möts av motstånd vilket också kan innehålla ytterligare kränkningar i form av förlöjliganden, hat och hot (jmf Ahmed 2018). Eduards (2007) visar på hur kvinnor som har utmanat rådande ordningar blivit utmålade som fiender mot nationen, som är en vit, kolonial,

patriarkal och heterosexistisk idé. Fientligheten är återkommande mot kvinnor vilka utmanar rådande ordningar (Listerborn et al 2011, jmf Kaati & Akrami 2018, Ahmed 2018). Om vi använder ett intersektionellt perspektiv blir analysen fördjupad ytterligare. Jag har tidigare synliggjort genusaspekten, men det finns även andra kategorier som samspelar med genus, som måste förstås som samspelande, vilket också ökar hennes utsatthet inför att bli *angripbar*. Vad jag syftar till är kategorier så som ras, religion, funktions(variation) och sexualitet. Ett exempel hur olika sociala kategorier samspelar är hur en kvinna som bär slöja kan, med sin blotta närvaro i offentligheten, utmana rådande ordningar. Återkommande har kvinnor som bär slöja blivit måltavla för hat då de närvarar i offentligheten i Sverige, vilket bland annat tagit sig i uttryck i andra omgivande människors upplevda "rätt" till att fysiskt kränka deras kroppar och integritet (Listerborn et al 2011).

För att motverka kvinnors marginalisering när de talar om sina erfarenheter, ser jag värdet i Mohantys (2003) förslag om att bygga en gränsöverskridande solidaritet mellan kvinnor (jmf Mohanty 2003). Jag ser denna gränsöverskridande solidaritet som ett systerligt handlande. I den gränsöverskridande solidariteten gäller det att nyttja det maktutrymme som finns, för att stärka kvinnor i sin egendefiniering. Makt används här på ett annat sätt i jämförelse när makt utövas i en struktur av över – och underordning. Maktbegreppet går också att vända på, på så sätt att det också kan handla om att använda det utrymme och de resurser som innehas utifrån den egna positionen, för att gränsöverskridande stödja och skapa utrymme för sig själv och andra kvinnor (jmf de los Reyes & Mulinari 2012). Enligt Mohanty (2003) behöver kvinnosolidaritet sträckas över socialt konstruerade gränser, i form av ras, religion, sexualitet, med mera, för att understödja olika kvinnor och kvinnligheter, i strävan mot rättvisa och jämställdhet i ett böljande maktlandskap. På så sätt handlar det inte om att försöka formulera kvinnor som likar, tvärtom! Istället handlar det om att erkänna olikheter och stärka kvinnor utifrån deras olikheter.

I andra fokusgruppen diskuterades hur kvinnor påverkas av att leva i en patriarkal ordning, med andra ord – att leva under *det patriarkala täcket*, och hur vida en kvinna är fostrad till att vara en *patriarkal varelse*, vars främsta lojalitet är hos mannen. Vidare fokuserades diskussionen kring hur kvinnors relationer till varandra påverkas av patriarkatet:

WN: [...] Jag tänker övergripande att kvinnors relationer till varandra påverkas av patriarkatet men att det också i systerskapsbegreppet finns möjligheter att göra motstånd mot det, och kan använda systerskap och kvinnlighet i de där relationerna, men att vi lär oss som kvinnor eller som könsvarelser, eller hur jag nu ska uttrycka det, att den främsta lojaliteten ligger egentligen med män, och att inte göra det är en form av systerskap tänker jag... [...]

VH: Just det här med att man som kvinna är en patriarkal varelse, oavsett om man gör det medvetet eller inte, just att upprätthålla det och sådana saker. För mig så är kvinnliga relationer en trygghet just ifrån det. Alltså självklart att liksom... Det kan vara att det dyker upp bitar av det att det händer liksom saker i det som tyder på att man sitter fast i invanda mönster som inte är nyttiga för en. Man... Just när det kommer till kvinnliga relationer är det synonymt med trygghet för mig. Alltså såhär att under mina längre förhållanden så fan är det mina tjejkompisar som är där och som har stått med mig länge.

WN reflekterar kring hur kvinnors relationer inte är fristående från patriarkatet, samtidigt som hon menar att kvinnlighet och systerskap för henne är ett möjligt motstånd mot det. Upplevelsen som lyfts av WN om att den främsta lojaliteten i patriarkatet är till män, skulle jag vilja jämföra med Eduards (2007) framställning av byggnationen av det nationalistiska projektet, vilken vilar på en patriarkal struktur. Eduards (2007) visar på hur det nationalistiska projektet är bland annat heterosexistiskt i vilken kvinnans underordning till mannen är en byggsten för nationens reproduktion. I den heterosexuella relationen väntas kvinnans främsta lojalitet vara till mannen. Att förflytta den främsta lojaliteten från mannen, blir på så sätt en antinationell handling och ett sätt att utmana den patriarkala ordningen (jmf Elgán 2015).

VH svarar med att reflektera kring ifall kvinnan är en (o)medvetet patriarkal varelse och att det handlar om att sitta fast i invanda mönster, vilka reproduceras inom ramarna för en patriarkal ordning. I relation till det ser hon hennes kvinnliga relationer som en trygghet. I framställningen av hennes kvinnliga vänskapsrelationer lyfter VH fram en form av upplevd lojalitet, som jag uppfattar det, då hon uttrycker att det är hennes kvinnliga vänner som är de som finns kvar med henne över tid, vilket framkommer då hon jämför dessa relationer med hennes längre nära förhållanden till män. Då kvinnans främsta lojalitet inte per *strukturell automatik* hamnar vid mannen, utan istället återfinns i kvinnliga vänskaper utmanas den patriarkala ordningen. Det är av värde att se hur patriarkatet också samspelar med andra maktordningar och hur det i sin tur påverkar olika kvinnor. Med detta försöker jag alltså inte driva en falsk

föreställning om att kvinnor är likar under ett patriarkalt förtryck, istället utgår jag från ett antagande om att kvinnors olikhet behöver erkännas och inte osynliggöras. Att exempelvis svarta kvinnor delar erfarenheter av att exempelvis bryta mot vithetsnormen och hur det också samspelar med patriarkatet, bärs och delas av de som upplever dem. Det visar också på betydelsen av kvinnoseparatistiska sammanhang. Att kunna dela erfarenheter är också en grund för organisering och motstånd (jmf Mohanty 2003).

I den fjärde fokusgruppen diskuterade respondenterna kring hur feministiska ståndpunkter leder till infekterade diskussioner och polarisering. För TQ innebär det i praktiken att hon undviker att ta upp *feminism och andra känsliga ämnen*:

TQ: Vissa sammanhang liksom undviker man att ta upp sådana ämnen för man vet att då kommer den här personen att gå igång och det känns som feminism och andra känsliga samtalsämnen kan bli så infekterade och man kan bli så irriterad när folk... Att man alltid går på sådana motpoler liksom, där det bara är liksom... Och det är klart liksom att det finns vissa bara, vi har det bara det så bra i Sverige och det finns inget att förbättra, men det är klart att det finns... Tycker jag... Och då blir det... Då kan det bli ganska hätska debatter så att ibland bara... Orkar inte Skratt*.

DG: Ja men det är den polariseringen som jag vill åt, som kanske inte finns på samma sätt, där man inte har kommit lika långt i debatten och den kan jag tycka är jobbig, alltså om... Om man ska prata om hur det är att vara kvinna i Sverige så finns det ju hela tiden, så fort ämnet kommer upp så finns meningsmotståndare och inkörda i vad de tänker om det här heta ämnet liksom.

TQ: Ja precis som du sa här om en manlig kollega som inte förstår, som att det finns vissa som inte riktigt förstår, som är antifeminist generellt... Att de kanske inte riktigt förstår. Att de är personer som är i underläge såhär så de ser ju inte de här problemen, de bara: Gud vad de tjuvar liksom...

För TQ är feminism en ideologi som hon ställer sig bakom. Vad feminism innebär för henne är inget som hon definierar vidare. Istället går hon vidare med att lyfta fram hur hon undviker att ta upp feminism då det lätt leder till infekterade diskussioner. Detta går att jämföra med vad som tidigare lyftes fram i den första fokusgruppen – om *bära den feministiska bördan*. Med grund i en upplevelse av ämnets känslighet menar hon att det är för henne bättre att avstå att ta upp feministiska frågor. Vad som marginaliserar feministiska ståndpunkter i detta fall är föreställning om att Sverige har uppnått jämställdhet och rättvisa.

Vidare diskuterade respondenterna i den fjärde fokusgruppen hur de vill, kan eller menar sig ska agera i att uttrycka feministiska ståndpunkter. DG upplever att hon möts av inskolade meningsmotståndare som aktivt valt att opponera sig mot att kvinnor delger sina erfarenheter av att vara kvinna i Sverige (jmf Mulinari 2016, Martinsson et al 2016 s. 1-3). TQ nämner då en kollega som valt att vara antifeminist uttalat. Det aktiva motståndet mot feminism är inte en fråga som är begränsad till enskilda individer. Det finns kulturell och institutionell/strukturellt motstånd då vi lever i en tid då nationalism, som är en rasistisk, heterosexistisk och patriarkal idé, som får ett allt starkare fäste i Sverige (Andersson 2019, Mulinari 2016) vilket innebär att kampen för jämställdhet och rättvisa är under hot (Mulinari 2016).

I den andra fokusgruppen lyfte IA att kvinnor behöver bli mer arga här i Sverige än vad vi är och att vi borde uppmärksamma varje gång en kvinna söker sig till en kvinnojour undan en man/mäns våld. För att understryka vikten av att kvinnor gör motstånd berättar hon om en ny kvinnorörelse i England som använde liknande strategier som sufragetterna använde i början på 1900-talet:

IA: Men jag tänker också att vi borde vara mycket argare än vad vi är. Alltså varje gång en kvinna vänder sig till en kvinnojour egentligen, så borde vi gå ut på gatorna och säga bara: fan såhär kan vi inte ha det! Men det gör vi inte... För det... Jag vet inte... Känner... Eller jag vet inte... Men vi borde verkligen göra det mycket mycket mer och så tänker jag... Det finns en sådan himla bra rörelse i England som heter Sisters Uncut, de är mina idoler. Det var de som... Oh den här filmen, när Suffragette hade premiär så la de sig och låtsades vara döda, vilket skulle symbolisera alla kvinnor som har dött av mäns våld. Alltså de gör jätte mycket sådana aktioner. Det borde vi göra mer tänker jag för att...

VH: Men det är... kan jag... är så himla... Alltså hållbara feministiska rörelser.

WN: Ja men precis.

VH: Och man orkar inte vara arg jämt.

IA: Precis...

VH: Det åter ju upp en inifrån liksom och någonstans hur man kan stötta varandra till att kunna vara råförbannad men också faktiskt inte behöva bry sig en dag då och då. Alltså oavsett om det är, att det innebär att man såhär är hemma med sina vänner och dricker vin och vägrar prata om män typ eller liksom just idag kommer jag inte ta en enda kamp, jag tänker inte ta svara på en av de frågorna, att man måste få ta den pausen.

IA: Ja men eller hur... Jag funderar mycket på just det. Hur mycket man ska anstränga sig, alltså för jag skötte facebook-gruppen och facebook-sidan för vår kvinnojour och nu börjar vi bli lite större och då är det fler män som..

VH: Men vi då?!

IA: Ja och då är frågan... Hur mycket...

WN: Ja men det finns faktiskt kvinnor som slår män också.

IA: Ja... Ja men hur mycket energi ska jag behöva lägga på att förklara för de idioterna, som uppenbarligen är idioter som inte ens har läst artikeln som jag har delat eller som lyssnar på vad vi säger. Kan inte jag bara få låta det vara? Men ni får prata där borta hur mycket ni vill. Kanske om ni är för jobbiga så tar vi bort det bara, men jag vet inte. Ska man gå in och... Men det orkar man inte, då bränner man ju ut sig. Det tjänar ju ingen på.

VH pratar kring hur den feministiska kampen inte kan drivas i alla de sammanhang där behovet finns och reflekterar kring hur hon gör kampen hållbar för sig själv. För VH är en strategi att skapa sig pauser i hennes vardagliga kamp och att låta sig själv göra det. Respondenterna pratade därefter om hur problemformuleringar som formuleras utifrån kvinnliga erfarenheter, som i det här fallet mäns våld mot kvinnor, tenderar att motarbetas av en manlig egocentrism. I det här fallet handlar det om män som inte kan acceptera att kvinnor tar plats för att prata kring erfarenheter om mäns våld mot kvinnor, utan försöker ockupera det utrymmet för att få det att istället handla om män. Återigen lyfts utmaningen med inskolade meningsmotståndare. Det vill säga de som redan har bestämt sig för att kvarhålla vid ståndpunkter, oavsett vad för fakta de möts utav, som exempelvis att män är överrepresenterade när det kommer till våld i nära relationer (Brottsförebyggande Rådet 2020).

Martinsson et al (2016) visar på hur motståndet mot jämställdhet och rättvisa i Sverige idag kan dels handla om motståndare som står fast vid föreställningen om att Sverige redan uppnått jämställdhet och rättvisa. Ett exempel på vad den föreställningen medför är att sexism inte ses som ett strukturellt problem utan ett problem som är *endast* hennes problem (Ahmed 2018). Motståndet mot jämställdhet och rättvisa kan också grunda sig i föreställningar som exempelvis återfinns i Sverigedemokraternas partipolitik, vilket handlar om att kvinnor och män har av naturen givna olika roller och att jämställdhet och rättvisa ses därför inte som eftersträvansvärt, utan snarare som ett hot som kan rubba denna *av naturen givna* ordningen (Mulinari 2016, Martinsson et al 2016).

Respondenterna diskuterar olika strategier för att bemöta det starka motståndet mot kampen för jämställdhet och rättvisa. Är det personer som ska fokuseras på? Eller är det bättre att prioritera bort personer då de ändå inte tycks vara mottagliga för andra idéer än deras egna som de bestämt står fast vid? Vi lever i en nyliberalistisk tid vilket i praktiken innebär att förändringsfokus primärt läggs på individnivå. Det medför ett

osynliggörande av strukturer som nationalism, heterosexism, funkfobi rasism och patriarkat. Det är av betydelse att både ha fokus vid individen, samtidigt som vi också behöver fokusera på att synliggöra strukturer och hur dessa strukturer samspelar med varandra (Martinsson et al 2016). Detta synliggörande möjliggör också för kollektiva motstånd. Ahmed (2018) lyfter fram en fin liknelse om att det är som att trampa upp stigar vilka riskerar annars att växa igen.

I den 4:e fokusgruppen diskuterade respondenterna kring kampen för ett jämlikt och rättvist samhälle. Deltagarna ansåg att det inte enbart handlar om kamp, men att det också är avgörande att de som har makt, lämnar utrymme till de som inte har makt (se Connell 1995):

TQ: Ja det är ju klart att det är negativt, om man har upplevt något trevligt och sedan... det blir ju faktiskt sämre för dem.

DG: Ja det blir ju det.

TQ: För dem måste dela med sig av makten, så man kan ju förstå frustrationen och sedan så är det ju inte hållbart heller.

DG: Ja det är ju den kassa sanningen ju, det är ju klart att män också tjänar på jämställdhet men i det stora hela så kommer de att förlora på det, så klart, eftersom de har flest fördelar nu, de måste ge ifrån sig fördelar, så det är klart att män förlorar på jämställdhet i längden.

AM: Men i det stora hela vinner samhället på det.

DG: Samhället vinner på det men männen vinner inte på det om man bara ska se det ur deras lilla synvinkel och det är klart att det känns och det är klart att när kvinnor börjar ta mer plats och börjar organisera sig, det blir ju läskigt för många män.

AM: Mm...

DG: Som liksom är vana att få ta den platsen och inte behöva dela med sig. Så det tror jag, att män är de största motståndarna till systerskap för de har något att förlora på systerskap, det har inte kvinnor.

Makt, i relation till under- och överordning, påverkar också kunskapsproduktion på så sätt att olika kunskap värderas på olika sätt i den samhälleliga diskursen, vilket också marginaliserar alternativa kunskaper, som avviker från den hegemoniska kunskapsproduktionen, att komma till uttryck. För att öppna upp de utrymmen som ockuperas av män, och då särskilt av vita män, behövs solidarisk aktivism och vilja att synliggöra de alternativa kunskaper vilka osynliggörs och förskjuts till marginalerna av hegemonisk kunskapsproduktion (Ahmed 2018). Användning av ett intersektionellt perspektiv i problematiseringen av kunskapsproduktionen kan bidra

till en vidare förståelse av hur kunskap behandlas olika beroende på vem eller vilka som formulerar den. Ett exempel som tas upp av Mohanty (2003) och andra är att den kunskap som produceras av rasifierade arbetarklasskvinnor, marginaliseras. Då kunskapsproduktion är sammanvävt med makt och maktutövande, innebär det att det finns förtryckande föreställningar om att den enbart skapas av vissa, och i vissa särskilda kontexter. Kunskap som genereras ur underordnade kvinnligheter, osynliggörs i hegemoniska diskurser som produceras inom exempelvis media eller samhällsvetenskaplig forskning, där underordnade kvinnligheterna definieras av andra än de kvinnor som berörs. Det innebär att de som besitter makt också kan nyttja den makten för att understödja alternativa kunskaper att komma till uttryck och att denna kunskap också tas för att vara just kunskap. På så sätt utmanas också den rådande hegemoniska kunskapsproduktionen, i vilken kvinnor i olika grad, som ett resultat av samspelet mellan maktordningar, marginaliseras och osynliggörs.

Respondenterna i den 3:e fokusgruppen, diskuterar kring patriarkala praktiker i relation till arbetsplatsen, men också att använda det som ett bränsle för att skapa förändring:

EM: Det tycker jag märks också. Jag jobbar inom vården och där är det... Man märker ju att... Man märker skillnad mellan kvinnor och män... Jag tror inte det bara är kvinnodominerad yrkesgrupp, men männen får väldigt mycket mer... Vi har haft sommarvikarier, små killar som inte kan någonting, som aldrig har jobbat inom vården, som får mer pengar än de som har jobbat där i tio, tjugo år [...] De får ta mer plats helt enkelt och de förlåts mer. Om man sitter och latar sig, läser en tidning så kommer man lättare undan som man än om du är kvinna. Som kvinna förväntas man arbeta och sköta sitt jobb. När man jobbar inom vården så är det stor skillnad kan jag känna att man som kvinna förväntas att göra allting [...] Det märks verkligen skillnad där, och lönemässigt också såklart. Och arbetsterapi också är kvinnodominerat och där är man ganska lågt ner trots att det är en fleraårig universitetsutbildning och undersköterska, ännu lägre... [...]

AZ: [...] Hur väljer du som kvinna vilken väg du ska ta? [...] Man stöter på så många hinder bara för att du är kvinna och jag menar, nu när jag har kommit till den världen av film och sånt här, så är det mycket det här. [...] Alltså tänker jag på en känd direktör eller filmare så tänker jag bara män, automatiskt... [...] Det är väldigt mansdominerat och vad var det som jag fick höra... Det var en utbildning i USA som en man hade gått där kvinnorna blev lärda att ni kommer få ligga med männen, att de måste det för att kunna lyckas. Där de blev typ... Där de tittade på deras utseende: Amen du kommer ha det lätt, du kommer ha det svårt och när jag fick höra det, jag bara [Hastig inandning], oh my god, det där är så äckligt! [...] det är inte konstigt med hela den här me too grejen, [...] Av någon konstig anledning är jag väl naiv, jag

vet inte... Men det ger mig bara mer kraft för att bryta detta, även om jag bara är en pytte pytte liten sten i hela världen så kan jag vara, jag är väldigt mycket... Att kvinnor ska gå in mer i detta och jag vet också att kvinnliga filmskapare får mer pengar för sina projekt på grund av att de är kvinnor.

EM lyfter att hon ser en tydlig skillnad mellan hur män och kvinnor behandlas på hennes arbetsplats. Män får högre löner samtidigt som hon upplever att män får större utrymme att göra fel (jmf Statistiska centralbyrån 2002). Kvinnor förväntas sköta sitt arbete och inte lata sig (jmf Stressforskningsinstitutet 2015). Samtidigt lyfter hon också samspelet mellan genus och klass i relation till vårdyrket, i vilket hon upplever sin position som låg trots att hon har flerårig utbildning och en del arbetslivserfarenhet. I reflektion om sin egen position lyfter hon även in en reflektion kring underordningen av de som arbetar som undersköterskor. Att ha ett intersektionellt perspektiv, ökar här förståelsen för olika positioner och synliggör samspelet mellan maktordningar. Undersköterska är ett kvinnodominerat yrke (Statistiska centralbyrån 2019), och kvinnodominerade yrken har lägre status i jämförelse med mansdominerade yrken, vilket i praktiken innebär bland annat låga löner och undermåliga arbetsvillkor. Idag råder en stor brist på undersköterskor. Av den anledningen gör regeringen särskilda satsningar för att kunna rekrytera immigranter till yrket. Undersköterskeyrket är alltså inte enbart ett yrke där genus och klass samspelar, utan blir också ett allt mer raskodat yrke (jmf de los Reyes & Mulinari 2012) då immigranter ses som *lösningen* för att täcka upp det hål som växer sig allt större, i takt med att undersköterskors arbetsvillkor och löner försämras och väljs bort av de som har möjlighet att välja (Lundahl 2017).

AZ menar att hon, i jämförelse med EM, valt en sektor som är mansdominerad och delar med sig av hennes upplevelser av vara verksam inom den formen av sektor. Det som hon beskriver som sexuella trakasserier mot kvinnor inom filmbranschen, räds hon inte för. Istället ser AZ den kvinnofientliga kulturen som en drivkraft för henne själv för att förändra fältet (jmf Bourdieu 1990). I jämförelse vill jag här lyfta Ahmed (2018) som synliggör hur mångfaldsarbetet inom universitetsvärlden är som att slå huvudet mot en vägg. Klagomål om exempelvis sexuella trakasserier kan mötas av ytterligare sexuella trakasserier. Samtidigt menar Ahmed (2018) att klagomålen blir till *rispor i väggen*, vilket gör det synligt att det är fler som har blivit utsatta. Vad som tidigare hänt blir därför inte heller bortglömt. Det innebär att när nästa klagomål

uppdagas, är inte den personen ensam. Klagomål är därför viktiga för att skapa förändring, även om det är en risk för den som klagat att bli ännu mer utsatt.

6.2.1. SAMMANFATTNING

Denna del av analysen har utgått från respondenternas erfarenheter av att *leva under det patriarkala täcket* och (o)möjlighet att göra motstånd. I fokusgrupperna lyftes erfarenheter av hur kvinnors perspektiv och erfarenheter osynliggörs och marginaliseras, vilket respondenterna beskrev som ett resultat av ett aktivt och medvetet motstånd mot feminism, jämställdhet och rättvisa. Föreställningen om att Sverige som nation uppnått jämställdhet och rättvisa tenderar att osynliggöra olika former av förtryck och samspelet dem emellan. I relation till det behöver patriarkala strukturer förstås utifrån ett intersektionellt perspektiv, då de samspelar med andra maktordningar, som exempelvis klass, rasism, funkofofi och heterosexism. Jag har också visat att kollektiv aktivism, i solidaritet med andra och olika kvinnor, även kan stärka olika kvinnor. Respondenterna har även berättat hur alternativa perspektiv som utmanar rådande ordningar, i form av att kritisera sexism och rasism, ofta möts av ett aktivt motstånd från inskolade meningsmotståndare, och att uppmärksammandet av trakasserier, riskerar leda till ytterligare trakasserier.

6.3. KONSTEN ATT GE KRITIK

Under de fyra olika fokusgrupperna ställde jag frågan till respondenterna hur de ger andra kvinnor kritik. Kritik som begrepp kan förstås på olika sätt och beror på av vem och hur det formuleras (Harding 2014), vilket också hände i de olika fokusgrupperna. Bland respondenterna fanns ingen enad bild av vad kritik är. Kritik kan även ta olika former kring vad, varför och hur ges den. Låt oss gå vidare med att se hur respondenterna reflekterade kring kritik.

Under den 1:a fokusgruppen, berättade YA hur hon blev besviken på en av hennes kvinnliga vänner, när vännen i en situation hade skrattat åt en kommentar av en man i sällskapet, som sågs av YA själv som en idiotkommentar. Hennes skratt diskuterades i fokusgruppen som en fördjupning av, men också en försvarsmekanism mot det som kom till uttryck i hans kommentar samtidigt som det ansågs att väninnans beteende inte vara acceptabelt:

YA: Jag blir så irriterad. Jag blir mer irriterad av hennes skratt än vad jag blir av hans idiotkommentar för att jag vet att han är en idiot liksom. Men det där är ju bara så onödigt.

BG: Det tycker jag också är skitjobbigt med personer som har skratt som en sådan här: Oj nu blir det jobbigt. För det är personer som har det och jag har så jävla svårt för det för det blir sådan här extra förtryckande grej och man bara, det är ju inte kul, varför skrattar du? Men det är min försvarsmekanism, bara... Better make that disappear Skratt*

JM: Skratt*

BG: För det är liksom... Ah! Då kanske man bara direkt, varför skrattar du? Till den. Skratt*

YA: Då blir det så...

BG: Då blir det tjejerna mot varandra istället för mot killen, och det är ännu värre.

YA: Och det är systerskapet, mitt systerskap som går emot det, att jag skulle gå emot henne då. Det är egentligen inte hon som... Utan det är ju han.

BG: Ja.

YA: Ehm, och det är han jag tycker illa om och det är viktigt, alltså när han lägger en sådan kommentar. Men ehm... Den kommentaren, så jävla besviken. Han... Du vet direkt, han är dum i huvudet, men hon! Jag blir så fett besviken! Hur kan du göra så liksom? Och sedan så... Ja, jag vet inte.

YA uttrycker en besvikelse över hur hennes väninna agerade. BG och YA är överens om att väninnan gjorde fel i sitt agerande. Samtidigt blir diskussionen splittrad då respondenterna reflekterar kring vad som skulle hända vid ett eventuellt ifrågasättande av väninnans sätt att agera. Det fanns olika förklaringar, som att ett ifrågasättande av väninnans handlande skulle leda till att *tjejer går på varandra* och inte på den som är orsakade att situation som uppstod. *Det är ju inte hon, utan det är ju han* reflekterar YA, och att det skulle vara att gå emot systerskapet om hon skulle ifrågasätta hennes väninna, samtidigt som hon uttrycker en besvikelse över hur hennes väninna agerade. Ur samtalet går det tyda att det finns en högre förväntan på den kvinnliga väninnan, än mannen som mer eller mindre passerar även om han i själva verket orsakade att situationen uppstod. Samtidigt går det utläsa en upplevelse av att stå ensam i en situation när en man uttrycker sig olämpligt, och den ensamheten uppstår med skrattet från hennes väninna. Skrattet blir också en ytterligare förnärmelse för YA, vilken tycks bli starkare än vad som kom till uttryck av mannen. YA upplever ett behov av att kritisera sin väninnas agerande, men gör det inte, utan YAs perspektiv blir osagt samtidigt som det han sa naturaliserar med skrattet som förblev okritiserat (jmf Ahmed 2018). Jag tolkar skrattet som ett sätt att försöka täcka över och undvika en obekvämlig situation då någon form av kränkning har kommit till uttryck, som

(o)medveten strategi för att hantera vad som har uppstått. Att försöka skratta bort vad som sagts, blir samtidigt ett sätt att legitimera och naturalisera vad som sagts. Med skrattet förskjuts också problemet från honom som uttryckte kränkningen, till YA som står ensam i problematiseringen av vad som kom till uttryck. Vad han sa, blir på så sätt inte hans problem, utan YAs problem (jmf Ahmed 2018). Samtidigt som det också blir en ytterligare kränkning vilken också marginaliserar YA i att ifrågasätta det han sa (Ahmed 2018). Kritiken som YA har gentemot sin väninna blir på så sätt viktig att lyfta fram, för att väninnan ska kunna få tillgång ett alternativ synsätt på vad hennes skratt medför, vilket blir en marginalisering av YAs motstånd.

I den 4:e fokusgruppen började TQ prata om en väninna som ett exempel i relation till frågan om kritik. TQ var kritisk mot hennes väninnas sätt att agera när hon inför sina kvinnliga vänner, opponerar sig mot att vara feminist och också uttrycker att hon föredrar manliga sällskap framför kvinnliga:

TQ: Jag håller med. Jag har en tjejkompis, hon är väldigt girlpower såhär. Hon är en del av vår grupp och såhär men hon är väldigt såhär... Hon vill inte stämpla sig själv som feminist eller kan också säga öppet att hon gillar att umgås i sammanhang där hon är ensam tjej liksom. Hon tycker att tjejer... Att det blir så skvallrigt och liksom missunnsamt och jag blir så provocerad liksom, för att jag tycker att det stämmer inte och liksom, jag gillar inte när de säger det... Och jag upplever att vissa tjejer säger det, att de tycker att det är trevligare att umgås med killar för de är inte så mycket drama, men jag håller liksom inte alls med. Jag tycker det är en taskig inställning och jag tror faktiskt att det är en inställningsfråga liksom.

AM: Det blir olika konstellationer... Alltså...

TQ: Ja, hon kan ju umgås med oss och vi är en stor grupp och har trevligt liksom, hade hon hellre umgått med en massa män istället? Det känns ju då som hon nästan unapproachable, eller vad sänder man ut för signaler till ens kvinnliga kollegor då? Antagligen inte världens bästa liksom, så där blir man lite provocerad.

[...]

AM: Då kanske männen i den här gruppen ger henne ganska mycket plats.

TQ: Ja men jag tror att det är mer det, men sedan tror jag också att det är... Ja men lite som du sa [DG] där att höja sin egen status. Att... Hon gillar att vara lite mer unik och såhär... Men jag gillar henne jätte mycket. Hon är jätte power och allt sånt liksom. Det är bara det att hon säger... Hon har en annan kompis som också säger att hon hellre gillar att umgås i alltså i sådana sammanhang där det är flest män. Men då tycker jag lite att det är såhär... Samtidigt så håller jag inte med henne för samtidigt så är vi ett jätte stort gäng och alla vi trivs ju att vara med varandra jätte mycket, så det känns lite motsägelsefullt att säga så.

DG: Jag tror det är ett sätt att höja sin status.

TQ: Ja, jag tror också det och jag menar också...

AM: Hon kanske väljer de sammanhang hon vill... Alltså...

TQ: Ja på jobb, i jobbsituationer liksom.

AM: De kanske kompletterar det som ni inte kompletterar, alltså...

DG: Det tråkiga är ju att män har högre status i samhället. Så är det, punkt. Sedan kan man sjunga "Girls run the world" allt man vill.

DG och TQs problematiserar TQs väninnas sätt att prata om kvinnliga gemenskaper och feminism med sina kvinnliga vänner. Sättet som väninnan agerar i situationen ses som en strategi för att försöka höja sin status i ett patriarkalt ordnat samhälle, där män och manlighet har högre status än kvinnor och kvinnlighet. AM lyfter in en annan tolkning om varför TQs vän agerar som hon gör i kvinnliga gemenskaper, vilket är att väninnan möjligen upplever att hennes manliga vänner lämnar henne utrymme och kompletterar något hos henne som de kvinnliga vännerna inte gör. Samtidigt, i och med att TQs väninna upplever sig ha ett uppenbart behov av att uttrycka sina kvinnliga gemenskaper som sämre än manliga gemenskaper i kvinnliga sammanhang, tycks hon även vara driven i att inför hennes kvinnliga vänner sätta ett lägre värde i hennes kvinnliga gemenskaper och samtidigt höja de manliga gemenskaperna. Det innebär att hennes ord reproducerar en patriarkal struktur i sammanhanget. Jag skulle här vilja lyfta fram Connell (1995) teoretisering kring hegemonisk maskulinitet, vilket är olika praktiker vilka legitimerar mäns överordnade position över kvinnor och andra former av maskuliniteter. Hegemonisk maskulinitet är inte en form av maskulinitet utan det är olika maskuliniteter som är föränderliga i relation till kontext och tid. Hegemonisk maskulinitet, menar Connell (1995) är heterosexistisk, vilken också marginaliserar avvikande maskuliniteter. I väninnans sätt att tala om män respektive kvinnor, uttrycker hon ett sätt att vara på som man, vilket hon också promotar. På så sätt legitimerar hon reproduktionen av den patriarkala ordningen i vilken hegemonisk maskulinitet värderas högre än i relation till vad som definieras som det typiskt kvinnliga. Samtidigt blir det ett direkt osynliggörande av både olika manliga och kvinnliga gemenskaper genom att hon bygger en föreställning om hur manliga och kvinnliga gemenskaper *skiljer sig åt* och definierar *hur* de är.

Samtidigt som TQ upplever att hennes väninna har en *taskig inställning*, formuleras också en viss förståelse för hennes sätt att uttrycka sig, då väninnan inte ses som ansvarig. Istället avlastas problematiseringen kring väninnans sätt att uttrycka

sig från väninnan och läggs uteslutande på strukturen. Vad det gör är att väninnans sätt att uttrycka sig, passerar utan vidare problematisering. Reproduktionen av strukturer kan inte frikopplas från individen och uteslutande läggas på strukturen (Martinsson et al 2015). Upprätthållandet och reproduktion av strukturer görs i samspelet mellan individ och struktur. En struktur kan reproduceras i ett rum genom en individs sätt att uttrycka sig, och att reproduktionen också görs i samspel med hur det som kommer till uttryck också mottas av omgivningen som också befinner sig i samma rum (Nygren 2016). Därmed menar jag att det är av betydelse att förhålla sig kritisk gentemot vad en individ uttrycker. Kritik ser jag här som betydelsefull för att utmana reproduktionen av den patriarkala strukturen i rummet. TQ menar sig uppleva en frustration kring hennes väninnans sätt att uttrycka sig, men det finns samtidigt en överhängande risk att den frustrationen sopas under mattan och täcks över då väninnans sätt att uttrycka sig inte möts av vidare kritik i form av problematisering.

I den 2:a fokusgruppen hade respondenterna olika syn på att ge andra kvinnor kritik. En tanke som kom fram var att om att kvinnor behöver hålla ihop och att det inte får synas att det finns en *mellankvinnlig* konflikt utåt. Det handlar med andra ord om att inte leva upp till en självuppfyllande profetia, vilket är *myten om att kvinnor inte kan hålla sams*. WN delar med sig av sin upplevelse - att rikta kritik mot kvinnor är en osysterlig handling, vilket också är en tanke som går i linje med vad YA uttryckte i fokusgrupp 1:

WN: Ja, det uttrycket. Ja sådär, det kändes inte så bra för mig att du sa så, skulle vi kunna prata om det? Eller så... Att jag tänker ibland så kan jag ju uppleva det här systerskapskortet: Amen du får inte kritisera andra kvinnor och man bara...

(Gemensamt skratt)

VH: Jo! Men jag får inte kritisera andra kvinnor för att de är kvinnor.

WN: Men, absolut men ibland kan det vara den här: Du får inte säga det här, vi ska hålla ihop liksom. Ehm... Jag tänker på det här och sedan bara: Men vi får inte utåt visa att vi har någon konflikt för då blir det såhär: Det kanske...

WN: Man måste vara såhär vänskap... Den här myten om att tjejer, kvinnor inte kan hålla sams, så att det blir... Man måste kunna vara oense men det är ju sättet man gör det på.

VH: Men jag tror att det där är viktigt för mycket för mig, alltså definitionen av systerskap, speciellt när det kommer till diskussioner eller liksom, ja men maktkamper höll jag på att säga, det är att självklart får man kämpa mot varandra, med argument, med liksom... Den typen av saker, men man får aldrig använda fulspel och man får aldrig till... Varken själv racka ner på en annan kvinna eller tillåta att någon annan gör det.

Det går att uttyda ett hinder i WNs bild av systerskap för WN själv, som gör att hon upplever att det är svårt för henne att ge kvinnor i hennes omgivning kritik. Vad innebär då kritik? Jag tolkar det som att kritik för WN har en inbyggd konflikt. VH fortsätter samtalen med att inflika att det är av betydelse att inte kritisera en annan kvinna *för* att hon är kvinna, men att det är viktigt att kunna kritisera för att driva en särskild fråga. Då lyfter WN betydelsen av att få vara oense med andra kvinnor, men att det är viktigt att reflektera kring hur oenigheten tas i uttryck av de inblandade parterna. VH menar att en definition av systerskap är att kunna kämpa mot varandra, men att kampen måste ske på ett värdigt sätt som är förankrat i sakfrågor. Kritik som begrepp, definieras av respondenterna i den 2:a fokusgruppen att vara oense och att kämpa mot varandra. En liknande diskussion uppstod i den 4:e fokusgruppen vilken fokuseras kring betydelsen av att kunna ge kritik och vad kritiken grundas i:

DG: Jag tycker att... Så länge det är... Alltså... Det är inte ofeministiskt eller är att gå emot systerskapet, att ge en kvinna kritik. Det måste man få göra.

AM: Oja.

DG: För alltså, om man ska se kvinnor som alla andra så måste man kunna ge...

AM: Ja precis, för systerskap handlar inte om att man ska tänka likadant. Man måste kunna ge varandra kritik.

TQ: Ja!

DG: Men så länge man funderar på varför. Kritiserade jag henne för att hon är kvinna? Hade jag sagt samma sak om det hade varit en man? Hade jag stört mig lika mycket på det här om det var en man? Hade jag sagt? Hade jag gett kritiken på samma sätt om det var en man? Alltså sådana saker an man ju ändå ställa sig frågan, hur man framför kritik och varför och om det är på något sätt kopplat till att oj, jag tycker bara såhär för att för att det är en kvinna, det hade varit okej om det var en kille. För då kanske man inte ska ge kritik till andra kvinnor. Alltså... Så.

TQ: Ja det är ju ändå sant för det har ju visat sig i studier att folk är mer negativa mot kvinnor, alltså såhär, så det får man ju ändå tänka på. För man vill ju inte vara den.

DG: Nä.

TQ: Men uppenbarligen genom statistik så är ju folk det.

DG: Ja och jag kommer på mig själv hela tiden... I relationer, jag har så jävla låga krav på män. Alltså på vad en man gör. Om en man diskar så bara Applåder* och sen saker som om han pratar känslor, så bara: Amen gud vad du är duktig, alltså som man aldrig skulle göra... För man har ju högre krav.

AM: Ja man har ju högre krav på kvinnor.

DG: Det har man ju. Omedvetet eller medvetet så har man ju det och därför tycker jag att det är värt att tänka ett extra varv... Är det för att vi är i ett jobbsammanhang som är lite kompetativt eller såhär, finns det en jargong här där vi ställs mot varandra för att vi är kvinnor och där kan man tänka ett extra varv och jag brukar tänka så: Hur hade jag gjort om det om hon var en man? Hade jag sagt det annorlunda?

TQ: Ja...

Det visade sig uppstå en del likheter i diskussionerna kring kritik, i jämförelse mellan fokusgrupp 2 och 4, men också skillnad. TQ och AM pratade om att kritik handlar om att inte tänka lika, som går i linje med vad som kom till uttryck i den 2:a fokusgruppen. En som jag upplever hade en avvikande syn på kritik var DG. DG pratade snarare kring betydelsen av att kvinnor behöver kunna ge varandra kritik, och att kritik för henne är inte likställt med att vara oense eller att kämpa mot varandra. På så sätt öppnar hon upp för en bredare förståelse för vad kritik kan innehålla. DG i fokusgrupp 4 och VH i fokusgrupp 2 lyfte fram värdet av att reflektera kring varför kritik till en annan kvinna ges. Att angripas av kritik på ett personligt plan är också ett sätt att marginalisera en kvinnas röst i att driva en sakfråga, då den täcks över med kritik som inte har med sakfrågan att göra, utan som riktas mot henne för att hon är kvinna. Den formen av *kritik* blir ett sätt att begränsa, försvaga och marginalisera kvinnor i att driva sakfrågor. Kritik som ges till en kvinna för att hon är en kvinna behöver inte enbart förstås utifrån ett binärt genusperspektiv och reproduktion av en patriarkal ordning, men också utifrån ett intersektionellt perspektiv. Det intersektionella perspektivet kan synliggöra hur den här formen av *kritik* riktas mot kvinnor, inte enbart för att de är kvinnor utan för att hon också exempelvis är afrosvensk eller/och bär slöja (jmf Listerborn et al 2011). Återigen vill jag framhålla att kodningar utifrån andra sociala kategorier, som exempelvis religion och ras, är av avgörande värde att inkludera i analysen. På så sätt är det möjligt att lyfta fram hur kvinnor marginaliseras och osynliggörs, som ett resultat av samspelet mellan olika maktordningar (jmf Harding 2014).

Vad är det då för kritik som är personlig kritik som riktas mot kvinnor utifrån respondenternas erfarenheter? Fokusgrupp 4 diskuterade denna fråga, utifrån hur erkända kvinnor blir måltavla för *kritik*. Det handlar om personangrepp som riktas mot kvinnor för exempelvis deras personlighet och utseende, vilket är en kritik

bortom saklighet (jmf Kaati & Akram 2018). Den upplevda balanslinan för kvinnor tycks smala av:

AM: Ja och det känns som... Om man tar politiken som exempel, kvinnor i politiken eller i näringslivet sitter... eller hänger på en skör tråd. De har mycket lättare för att bli angripna än män då. För om man tittar på kvinnliga ledare, de har ju fått gå. Det blir något slags drev.

DG: Anna Kindberg Batra.

AM: Ja men typ, och Mona Sahlin om Tobleroneaffären. Det var ju liksom en skitgrej egentligen. Men det kanske är...

TQ: Men det är ju flera som valt att göra samma, men kommit undan. Men nu, jag tänker amen så med kvinnor, som Anna Kindberg Batra, där tyckte jag att folk var: Amen hon är inte tillräckligt empatisk och är inte trevlig liksom, men det är ju liksom inte som att han Kristoffersson är speciellt empatisk och trevlig.

Gemensamt* Skratt*

TQ: Jag tycker att de har väldigt lika personligheter och båda de är väldigt så, har den typen av personlighet så jag tycker det är segt att han får bra kritik för den typen av personlighet medan hon kunde gärna fått vara mer empatisk och trevlig liksom.

DG: Som en kvinna bör vara.

TQ: Ja och man bara, alltså det... Folk fokuserar väldigt mycket på personligheten och det är en kvinna men om det är en man fokuserar man mer på vad han har gjort i sitt yrkesliv liksom och det stör mig skitmycket.

AM: Alltså det är ju... Män har ju en fördel där. Att de kommer bli mindre angripna tror jag.

DG: Det är så mycket lägre krav på män.

AM: Ja precis, man ställer automatiskt högre krav på en kvinna.

TQ: Man går inte in på personen, alltså du vet såhär, man kritiserar inte en mans personlighet, hur en man uttrycker sig eller hur empatisk man tycker att han är. Medan en kvinna tycker jag att man går direkt in på hur hon är som person och sådana grejer, och det gör man själv också. Det har man själv tänkt att bara: Nej. Man får jobba med sig själv obviouslyly.

DG: Det är en smal balansgång för kvinnor. Det är mycket den här: Damn if you do, damn if you don't. Att, särskilt som politiker, ska man vara saklig och inte känslobaserad men inte för, för då blir det...

TQ: Ja då blir det...

DG: För då är man osympatisk och otrevlig och så ska du vara snygg men inte för snygg, men inte heller vara ful. Alltså såhär, oj oj oj, det blev väldigt mycket att leva upp till. Men såhär, hur snygg är Stefan Löfven?

Gemensamt* Skratt*

AM: Ja precis, de glider ju in på ett bananskal mer.

TQ: Man måste fixa sitt hår innan och måste fixa sig för att se snygg ut.

AM: Som kvinna kommer du alltid bli mer dömd.

DG: Jag har tänkt på i media, och på tv särskilt så alla kvinnor, det spelar inte någon roll vilken ålder så är de alltid uppklädda från topp till tå och är supersminkade och jätte stylade, sedan bara: Leif GW Persson, jätte känd. Han bara sitter där i sin tisha, flanellskjorta och ingen kvinna hade någonsin fått bete sig som Leif GW Persson och att det hade varit socialt accepterat. Aldrig i livet, han är jätte hyllad och känd. Trots att han sitter där och ser ut som fan, som att han precis har klivit upp eller suttit i kökssoffan i hundra år, alltså, det är så olika krav. Det hade aldrig varit möjligt för en kvinna att få ha den rollen.

TQ: Alltså det är samma sak med han andra, Bert Karlsson.

DG: Ja!

Respondenterna pratade kring hur de upplever att män inte kritiserar för sin personlighet och utseende, medan att det är en kritik som ofta riktas mot kvinnor (jmf Edström 2006, Kaati & Akram 2018). AM rör sig i en liten annan riktning när hon beskriver en upplevelse av att kvinnor i högre utsträckning får lämna sin position inom politiken, vilket grundas i att de tillåts i mindre utsträckning begå misstag. TQ ställde sig kritisk gentemot sig själv då hon menar att hon tenderar att kritisera kvinnor hårdare än män, vilket också är en värdefull reflektion för att skapa förändring hos sig själv kring reproduktionen eller utmanandet av maktordningar i det egna sättet att tala till och om kvinnor. Vad som händer i den ojämlika fördelningen av personlig kritik och personangrepp mellan män och kvinnor, är att kvinnor möts av hårdare klimat, vilket också gör att de marginaliseras, samtidigt som män, har större utrymme i att göra fel och att de inte angrips för deras person eller utseende i samma utsträckning som kvinnor (Kaati & Akram 2018, jmf Edwards 2016).

Kritik som är utpräglade personangrepp, kan på så sätt förstås som ett exempel på ett maktutövande vilket upprätthåller kvinnans underordning gentemot mannen. När hon inträder ett i rum riskerar hon att bli angripbar, inte för de frågor hon driver, utan för den hon är som person och hur hon ser ut. Liksom ovan nämnts, behöver den *personliga kritikens* innehåll studeras och reflekteras kring utifrån ett intersektionellt perspektiv. Kvinnor, angrips av *personlig kritik*, samtidigt som dessa könade praktiker samspelar med till exempel islamofobi, rasism och homofobi, vilket fördjupar olika kvinnors marginalisering ytterligare (Kaati & Akram 2018, Johansson 2012). Denna marginalisering kan därmed, om den synliggörs och reflekteras kring, bidra till att maktstrukturer – och samspelet mellan olika maktstrukturer utmanas (jmf Harding 2015, Johansson 2012).

En annan definition av kritik lyftes i 1:a fokusgruppen, då det formulerades som en möjlighet till förbättring och förändringar. Definitionen återspeglas i följande citat från JM som deltog i den 1:a fokusgruppen:

JM: Kritik har aldrig för mig varit negativt. Jag tar nämligen emot kritik för att förbättra mig själv i slutändan, så om jag gör något helt fel, hur ska jag kunna förändra mig? Eller typ såhär, jag har ett beteende som är helt åt helvete, jag typ såhär trycker ner vissa människor. Amen ae de är dumma i huvudet. Hur ska jag kunna ändra på det beteendet om jag inte får reda på att det är fel? Och där... Där är jag lite dålig. Jag förväntar mig att folk ska tänka likadant som jag när det kommer till kritik så jag är duktig på att ge folk kritik, kanske gör det på fel sätt.

F: Mm...

JM: Alla är inte lika mottagliga.

BG: Jag tror inte tjejer ger varandra kritik så mycket...

YA: Rakt ut...

BG: Bakom ryggen liksom...

YA: Nä...

JM menar att kritiken gör det möjligt för henne att få nya perspektiv på sitt sätt att vara och agera. Kritik för JM, handlar om att stärka hennes personliga utveckling (jmf Johansson 2012). Det visar dels ett sätt att se kritik utifrån ett positivt perspektiv och dels att hon är tillgänglig för den kritik som ges till henne. I jämförelse med JM:s syn på kritik, har BG och YA en mer negativ syn på kritik. De menar att det är svårt att ge kritik direkt till en annan kvinna. Det leder till att den som berörs av kritiken, inte får ta del av den, utan istället berättas den till någon annan, *bakom ryggen* på den som kritiken berör. Hur kritik formuleras, liksom ovan nämnts, kan ses som praktiskt tillvägagångssätt i att reproducera maktordningar och marginalisera kvinnor. Att därför reflektera kring varför kritik riktas till kvinnor, gör det möjligt att bryta med mönster i reproduktionen av maktstrukturer. Självreflexiviteten öppnar upp för motstånd mot reproduktionen maktstrukturer i ens sätt att agera (Nilsson 2013).

6.3.1. SAMMANFATTNING

Vad är kritik och varför ger vi kvinnor kritik till varandra? I den här delen har det fokuserats kring två olika former av kritik. 1) Den kritik som är en strategi för att utöva makt och på så sätt reproducera maktordningar. 2) Den kritik som ämnar att vidga/utmana egen/andras förståelse. Den kritik som används som en strategi för att

utöva makt (1), kan förstås som en medveten eller omedveten strategi för upprätthållandet av rådande ordning, då den tenderar att utestänga kvinnor på olika sätt. Exempel på hur den typen av *kritik* har kunnat tas i uttryck var återkommande i de olika fokusgrupperna. De primära exempel som lyftes fram av respondenterna kretsade kring personangrepp, det vill säga en form av *kritik* som riktas mot kvinnors person eller utseende för att de är kvinnor, vilket är en *kritik* som marginaliserar kvinnor i att driva sakfrågor. Med utgångspunkt i det som kom fram i fokusgrupperna har jag tydliggjort att för att utmana den kritik som upprätthåller rådande ordningar, behövs en medvetenhet och självreflexivitet i hur och varför kritik ges. Självreflexiviteten ska inte enbart göras utifrån ett genusperspektiv utan också utifrån ett intersektionellt perspektiv, för att öppna upp för utvecklandet av egen medvetenhet kring hur kvinnor själva upprätthåller maktordningar genom att ge *kritik*. Den kritik som ges för att vidga/utmana vår egen förståelse (2), handlar om kritik i att driva sakfrågor bortom personangrepp. Det handlar också om kritik som är utvecklande för den individ som berörs. Jag förstår den här formen av kritik som en kritik som har genomgått det självreflexiva filtret. Med det sagt, handlar det inte enbart om att vara självreflexiv i relation till vårt sätt att formulera kritik. Det handlar såväl också om att lyssna in, vara öppen, nyfiken och intresserad kring den kritik som riktas mot oss själva för att kunna vara mottagliga inför andra perspektiv.

7. SLUTSATS

Fokus för uppsatsen var att studera systerskap som ett tänkbart motstånd mot fördjupning av en patriarkal ordning, som tar sig i uttryck i bland annat ökad militarisering och nationalistiska och kvinnofientliga rörelser framfart.

Genom att utgå från ett dekolonialt och intersektionellt perspektiv, studerades hur 12 kvinnor, uppdelade i fyra fokusgrupper, presenterade sina erfarenheter av systerskap. Då samspelet mellan olika maktordningar baserade i kön, klass och ras satts i centrum blev analysen av systerskapet mer komplex än om endast patriarkatet satts i fokus. Syftet med uppsatsen var inte att formulera en objektiv bild av systerskap i Sverige, snarare handlade det om att studera hur respondenterna i de olika fokusgrupperna formulerade sig, för att se hur formuleringar utmanade eller upprätthöll rådande ordningar. Jag presenterade min analys med utgångspunkt i tre teman: 1) *Kvinnoideal, för en själv och andra*, 2) *Patriarkat och motståndets (o)möjligheter* och 3) *Konsten att ge kritik*. Nu presenterar jag mina slutsatser med utgångspunkt i uppsatsens tre frågeställningar:

1) *Hur formulerar de kvinnliga respondenterna sig kring systerskap?*

Respondenterna presenterade olika tankar och reflektioner under samtalen om systerskap. Det handlade bland annat om att inte tävla med andra kvinnor och att försöka bli medveten kring sin egen position och deltagande i den tävlan. Systerskapet formulerades också som en självreflexivitet, om att bli medveten kring hur kvinnor kritiserar varandra. Kritiken ska vara kopplad till sakfrågan, vilket den många gånger inte är, argumenterades det. Det visar på hur självreflexivitet kan skapa förutsättningar för att öppna upp kvinnors handlingsutrymme. På så sätt formulerades självreflexivitet som en del av systerskapet och ett praktiskt tillvägagångssätt för att göra motstånd mot reproduktionen av maktordningar. Kritik, handlar inte enbart om att vara självreflexiv kring varför kritik ges, utan det handlade också om att vara öppen för att kunna ta emot kritik. Den kritik som är förankrad i sakfrågan, kan också tillgängliggöra alternativa perspektiv som annars saknas, vilka därför bidrar med att bredda den egna förståelsen. I formuleringar kring ideal, har det framkommit

hegemoniska kvinnoideal i vilka det reproduceras gränsdragningar som exkluderar alternativa kvinnligheter. Systerskap har på så sätt även formulerats i form av att reflektera kring hur hegemoniska ideal reproduceras och hur de tenderar att utestänga alternativa kvinnligheter. Respondenterna ansåg att systerskap är viktigt i motstånd mot rådande maktordningar, vilka osynliggör och marginaliserar kvinnor.

2) Hur presenterar de kvinnliga respondenterna sig själva och sina erfarenheter av systerskap?

Det visade sig att respondenterna hade olika erfarenheter av systerskap. Att respondenterna i de olika fokusgrupperna presenterar olika tankar och reflektioner kring systerskap visar på att begreppet är flexibelt och beroende av vem som definierar det. I fokusgruppernas samtal kring ideal, motstånd och kritik, samtalades det både kring självreflektion om att exempelvis vara fast i invanda mönster, om sin egen position och sitt eget handlande i relationer till kvinnor. Det framkom även utestängande processer av alternativa kvinnligheter, både i relationer till andra kvinnor men också i relation till sig själva. Utestängning kan bidra till osynliggörande av olika kvinnligheter och även till en marginalisering av olika kvinnor. I uppsatsen har jag visat på värdet av systerskap över socialt konstruerade gränser. Liksom återkommande nämnts i uppsatsen, var inte meningen med uppsatsen att bygga en falsk föreställning om att kvinnor är likar under ett patriarkalt förtryck. Snarare handlar det om att främja medvetenhet om olika kvinnor. Att synliggöra socialt konstruerade gränser, baserade i ett samspel mellan olika maktstrukturer, kan systerskap, korsa dessa. Genom systerskapet, kan kvinnor på så sätt skapa ett utökat utrymme för olika kvinnor att ta plats, synas och höras. Analysen synliggör den solidaritet som kan uppstå mellan kvinnor, vilket också var en betydande del av systerskapet.

3) Hur och på vilket sätt återskapas eller utmanas rådande ordningar i vad respondenterna formulerar om systerskap? Hur sker det?

Analysen i uppsatsen har visat att reproduktionen eller utmanandet av olika maktordningar tar plats i vardagliga situationer. Under fokusgrupperna har respondenterna visat på viss självreflexivitet i relation till deras egna positioner, vilket är av värde för att också förstå vad det är för erfarenheter och perspektiv som fattas en

själv. Självreflexiviteten öppnar även upp för olika kvinnor att ta plats, synas och höras och kan dessutom ge ny kunskap om hur olika maktstrukturer, och samspelet mellan dem, osynliggör och marginaliserar olika kvinnor. Samtidigt har samtalen mellan respondenterna också visat på processer av hur de själva utestänger andra kvinnor och därmed bidrar till upprätthållandet av maktordningar.

Genom hur vi talar till kvinnor, handlar i relationer till kvinnor och pratar om kvinnor kan bli praktiska sätt att reproducera eller utmana olika maktordningar och samspelet dem emellan. Med det sagt har jag visat att det också finns möjligheter för motstånd mot marginalisering och osynliggörande av olika kvinnor. Detta osynliggörande och denna marginalisering ska inte enbart förstås utifrån ett patriarkalt maktperspektiv, utan ska förstås utifrån hur patriarkatet samspelar med olika maktordningar baserade i t ex kön, klass och ras. En sådan intersektionell förståelse är av central vikt för att lyfta fram kvinnors olikheter. Ett dekolonialt perspektiv och användningar av socialt konstruerade gränser bidrar med en vidare förståelse för hur olikheter kvinnorna emellan kantas och även hur dessa kan överbryggas. Analysen har även visat att systerskap ges olika innehåll av respondenterna. Det är med andra ord ett formbart begrepp. Formbarheten gör det möjligt att öppna upp för alternativa erfarenheter om makt och förtryck. I solidaritet, som också visat sig vara en viktig del av systerskapet, över socialt konstruerade gränser är det möjligt att stärka olika kvinnors röster. Det breddar förståelsen och kunskapen hur olika former av makt och förtryck påverkar olika kvinnor i deras vardagliga liv. Därför är det också viktigt att använda det maktutrymme kvinnor har för att lyfta fram olika kvinnors röster och deras erfarenheter av makt och förtryck. Det kommer inte enbart öka den egna förståelsen utan är också ett sätt att utmana den hegemoniska kunskapsproduktionen där utrymme för olikheter mellan kvinnor begränsas och där olika kvinnor marginaliseras och osynliggörs.

8. REFERENSER

Ahmed, Sara (2012). *On being included. Racism and Diversity in Institutional Life*. Durham, N.C. Duke University Press.

Ahmed, Sara (2018). *Complaint as Diversity Work*.
https://www.youtube.com/watch?v=JQ_1kFwkwfVE&t=2899s [2020-05-24]

Andersson, Ki (2019). SVT/Novus: SD är största parti. *Sveriges Television*, 19 december 2019.

Ambjörnsson, Fanny (2018). *Tid att städa: Om vardagsstädningens praktik och politik*. Stockholm, Ordfront förlag.

Bourdieu, Pierre (1990). Stanford California, *The Logic of Practice*. Cambridge, Polity Press.

Brottsförebygganderådet (2020). Våld i nära relationer. Statistik utifrån brottstyper.
<https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/vald-i-nara-relationer.html>

Charmaz, Kathy (2006). *Constructing Grounded Theory*. London, Sage Publications.

Chukri, Rakel (2013). En sång vi hört. *Sydsvenskan*, 8 maj 2013, s. 5. 454 ord.
web.retriever-info.com [2020-05-24]

Connell, Robert (1995). *Masculinities*. Berkeley, University of California Press.

Crenshaw, Kimberlé (2016). *The urgency of intersectionality*.
<https://www.youtube.com/watch?v=akOe5-UsQ2o> [2020-05-24]

De los Reyes, Paulina; Mulinari, Diana (2012). *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över o(jäm)likhetens landskap*. Malmö, Liber AB.

De los Reyes, Paulina (2016). *When feminism became gender equality and anti-racism turned into diversity management*. Ur Martinsson, Lena; Griffin, Gabriele; Nygren, Giritli, Katarina (2016). *Challenging the myth of gener equality in Sweden* Bristol, Policy Press.

Drew, Georgina (2014). Our bones are made of Iron': the political ecology of Garhwali women's activism. *Australian Journal of Anthropology*.
<https://www.deepdyve.com/lp/wiley/our-bones-are-made-of-iron-the-political-ecology-of-garhwali-women-s-JR31LVEAAb> [2020-05-24]

Duvander, Ann-Zofie (2007). *Svensk föräldrarförsäkrings utveckling och konsekvenser*.
https://www.idunn.no/spa/2017/0102/svensk_frldrafrskrings_utveckling_och_konsekvenser

Edström, Malin (2006). *TV-rummets eliter. Föreställningar om kön och makt i fakta och fiktion*. Göteborg, Göteborgs universitet: Institutionen för journalistik och masskommunikation.

Eduards, Maud (2007). *Kroppspolitik. Om Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm, Bokförlaget Atlas.

Eduards, Maud (2016). *Feminism som partipolitik: Feministiskt initiativ i Simrishamn 2010-2014*. Stockholm, Leopard Förlag.

Ekman, Kajsa (2019). Det mest förbjudna. *Kvinnotryck, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige*. <https://www.kvinnotryck.se/det-mest-forbjudna/> [2020-05-24]

Elgán, Elisabeth (2015). *Att Ge sig själv makt. Grupp 8 och 70-talets feminism*. Göteborg, Makadam förlag.

Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik; Wängnerud (2007). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm, Nordstedts Juridik AB.

Esseveld, Johanna; Mulinari, Diana (2015). *Feministiskt teoretiskt arbete*. Ur antologin *Feministiskt tänkande och sociologi. Teorier, begrepp och tillämpningar*. Hedenus, Anna; Björck, Sofia; Gréen, Shmulyar, Oksana. Lund, Studentlitteratur.

Estrada, Armando, X; Berggren, W, Anders (2009). Sexual Harassment and its Impact for Women Officers and Cadets in the Swedish Armed Forces. *Military Psychology*. <https://doi.org/10.1080/08995600902768727>

Frisén, Ann; Gattario, Holmqvist, Kristina; Kling, Johanna (2014). *Young Swedish women's conformity to feminine norms - the importance of 'natural' beauty*. Bristol, Appearance Matters.

Gonzalez, Cruz, Anais (2019). Stina Wollters Instagramkonto är nedsläckt – här är anledningen. *BAAM*. <https://www.baaam.se/stina-wollters-instagramkonto-ar-nedslackt-har-ar-anledningen> [2020-05-24]

Harding, Sandra (2014). *Objectivity & Diversity. Another logic of scientific research*. Chicago, The University of Chicago.

Hartmann, Heidi (1987). *The Family as the Locus of Gender, Class and Political Struggle. The Example of Housework*. Ur antologin *Feminism and Methodology: Social Science Issues*. Harding, Sandra. Bloomington, Indiana University Press.

Hennink, Monique; Hutter, Inge; Bailey, Ajay (2011). *Qualitative research methods*. London, SAGE.

Huston, Perdita (1979). *Third World Women Speak Out*. New York Praeger.
Insitute for women, Law and Development.

Hylander, Ingrid (2001). *Fokusgrupper som kvalitativ datainsamlingsmetod*.
Linköping, Linköpings Universitet. Institutionen för beteendevetenskap. Forum för
organisations och gruppforskning.

Jain, Anmal (2010). *Labour Migration and Remittances in Uttarakhand*.
Uttarakhand, ICIMOD - International Centre for Integrated Mountain Development.
https://econpapers.repec.org/paper/esswpaper/id_3a4934.htm

Kaati, Lisa; Akrami, Nazar (2018). *Digitalt hat. Hat och hot mot
kommunalpolitiker*. Stockholm, Sveriges Kommuner och Landsting.
<https://www.foi.se/download/18.3b9d745f1683075a7f639c/1547630458071/Digitalt-hat-och-hot-mot-kommunalpolitiker.pdf>

Kar, Mehrangiz (2008). *Focusing on Women in the Internal Politics of Iran*.
The Brown Journal of World Affairs, Vol. 15, No. 1 (FALL / WINTER 2008), pp. 75-
86
<http://heinonline.org.ludwig.lub.lu.se/HOL/Page?handle=hein.journals/brownjwa15&div=10>

Johansson, Emilia (2012). Forskningsöversikt om trakasserier inom utbildning
och arbetsliv. *Diskrimineringsombudsmannen*.
<https://www.do.se/globalassets/publikationer/rapport-forskningsoversikt-trakasserier-utbildning-arbetsliv.pdf>

Listerborn, Carina (2011). *Den våldsamma integrationen. Muslimska kvinnor i
offentliga rum*. Stockholm, Bokförlaget Atlas.

Lundahl, Pontus (2017). New 'care assistant' job created with immigrants in
mind. *Sveriges Radio*. 5 april 2017.

<https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2054&artikel=6667519> [2020-06-01]

Mackinnon, Cathrine (1989). *Toward a Feminist Theory of the State*. London, Harward University Press.

Marjomaa, Josefin (2015). *Studentsånger som sprider sexism och kvinnohat är inte humor*. Nyheter 24, 18 september 2015. <https://nyheter24.se/debatt/810648-studentsanger-som-sprider-sexism-och-kvinnohat-ar-inte-humor> [2020-06-01]

Martinsson, Lena; Griffin, Gabriele; Nygren, Giritli, Katarina (2016). *Challenging the myth of gener equality in Sweden*. Bristol, Policy Press, Great Britain.

Maud, Eduards (2012). *Kroppspolitik: om Moder Svea och andra kvinnor*. Stockholm, Atlas förlag.

Mohanty, Chandra, Talpade (2003). *Feminism without borders. Decolonizing theory, practicing solidarity*. Durham, Duke University Press.

Mulinari, Diana (2016). *Gender equality under threat? Exploring the paradoxes of an ethno-nationalist political party*. Ur antologin *Challenging the myth of gener equality in Sweden* av Martinsson, Lena; Griffin, Gabriele; Nygren, Giritli, Katarina (2016). Bristol, Policy Press, Great Britain.

Nilsson, Roddy (2013). Makt, kritik och subjektivering: En essä om Foucault och bildningens aktualitet. *HumanNetten*, nr 31. Nilsson: Makt, kritik och subjektivering 5.

Nygren, Giritli, Katarina; Fahlgren, Siv; Johansson, Anders (2016). *Normalisation meets governmentality: gender equality reassembled*. Ur antologin *Challenging the myth of gener equality in Sweden* av Martinsson, Lena; Griffin, Gabriele; Nygren, Giritli, Katarina (2016). Bristol, Policy Press, Great Britain.

- Roy, Srila (2012). *New South Asian Feminisms. Paradoxes and possibilities*. London, Zed Books.
- Prasad, Raekha (2009). Alcohol use on the rise in India. *The Lancet*; World Report, vol 373. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61939-X](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61939-X)
- Schmitz, Eva (1982). *Kvinnor, kamrater... Kvinnans roll i arbetarrörelsens uppbyggnad till slutet av 1930-talet*. Stockholm, Bokförlaget Röda Rummet.
- Schmitz, Eva (2007). *Systerskap som politisk handling. Kvinnors organisering i Sverige 1968 till 1982*. Lund, Media-tryck.
- Sharma, Divya & Sudarshan, M. Ratna (2010). Towards a Politics of Collective Empowerment: Learning from Hill Women in Rural Uttarakhand, India. *IDS Bulletin*. Vol. 41 Issue 5, p. 43-51. 9p. <https://doi.org/10.1111/j.1759-5436.2010.00165.x>
- Smith, Dorothy (1978). *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Boston, Northeastern University Press.
- Statistiska centralbyrån (2002). Lön för mödan. Fakta om arbetsvillkor och löner för kvinnor och män inom vård och omsorg. *Statistiska centralbyrån*. Stockholm, Avdelningen för arbetsmarknads och utbildningsstatistik. <http://share.scb.se/ov9993/data/publikationer/statistik/am/le0201/2003m00/x12op0201.pdf>
- Statistiska centralbyrån (2018). 20 vanligaste yrkena för kvinnor. *Statistiska centralbyrån*. Stockholm, Sveriges officiella statistik. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/yrkesregistret-med-yrkesstatistik/pong/tabell-och-diagram/20-vanligaste-yrkena-for-kvinnor/> [2020-06-01]

Stressforskningsinstitutet (2015). Arbete och självrapporterad hälsa bland svenska kvinnor och män. *Stressforskningsinstitutets temablad*, Stockholms universitet.

https://www.stressforskning.su.se/polopoly_fs/1.230061.1427290025!/menu/standard/file/Kvinnor%20och%20m%C3%A4ns%20h%C3%A4lsa%20webb.pdf

Tursunovic, Mirzet (2002). Fokusgruppsintervjuer i teori och praktik. *Sociologisk forskning 1/2002*. Göteborg, Göteborgs Universitet, Sociologiska institutionen.

<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1110632/FULLTEXT01.pdf>

Vetenskapsrådet (1990). *Forskningsetiska principer inom humanistisk samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm, Vetenskapsrådet.

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund, Studentlitteratur.

BILAGA 1: INTERVJUGUIDE

1) Information om studien:

Fokusgrupperna görs inom ramarna för masteruppsats inom genusvetenskapliga studier vid Sociologiska institutionen på Lunds Universitet. Uppsatsen jag skriver fokuserar vid hur kvinnors upplevelser och erfarenheter kring systerskap mellan varandra, som då inte har med den traditionella synen på systerskap, utan syftar till ett systerskap som sträcker sig utanför kärnfamiljens gränser. Skälet till att vi gör det här i grupp istället för enskilda intervjuer är för att systerskap är i sig ett kollektivt begrepp och är jag nyfiken hur ni tänker om systerskap och hur ni diskuterar kring begreppet tillsammans. Intervjuerna kommer finnas till grund som det empiriska materialet för uppsatsen.

Det ni säger kommer att behandlas konfidentiellt. Jag skulle ödmjukast be er att upprätthålla ett etiskt förhållningssätt till varandra. Ni ska kunna känna er trygga med att uttrycka er fritt. Därmed vill jag uppmana er om att inte sprida vad som sagts här idag, då detta ska vara ett tryggt rum.

När jag använder det ni sagt i uppsatsen, kommer jag uppge andra namn, så att det inte kan kopplas till er själva. Att det ni säger behandlas på ett konfidentiellt sätt, innebär att det som sagts inte ska kunna återkopplas till er själva. Jag är tacksam för att ni är här idag och vill dela med er av era perspektiv, vilket möjliggör uppsatsen.

2) Inspelning/samtycke

För att underlätta insamlingen av det ni säger, tänkte jag fråga om det är okej för er att jag spelar in samtalet?

3) Öppningsfrågor:

Har ni några frågor till mig innan vi börjar?

Då ni inte känner varandra sedan tidigare kan det vara fint om ni vill berätta lite mer om er själva:

Vad ni heter? Vad är er huvudsyssla idag? Vad ni gör på fritiden och vem är er främsta kvinnliga idol?

Hur ser ni på kvinnors relationer till varandra?

4) Nyckelfrågor

Hur är det för dig att vara kvinna i den här samhällsliga kontexten Sverige vi befinner oss i idag. Då tänker jag på allt ifrån positiva erfarenheter, problem och utmaningar?

När ni hör ordet systerskap, vad tänker ni på då?

Vilka får ta/tar plats i systerskapet om vi tänker i Sverige idag?

Hur ser ni på acceptans av olikheter inom ramarna för systerskap?

Vad ser ni för hinder i er vardag för att ett systerskap ska kunna finnas mellan kvinnor? Utifrån:

Vardagliga relationer

Nätverk

Kontakten

Kärnfamiljen som social praktik och som ideal

Var går gränsen för systerskapet? Vilka är med i systerskapet och vilka ska inte vara med? Var går gränsen för er?

Hur tänker ni kring kvinnors möjligheter att definiera sig själva i olika kvinnliga gemenskaper och kontexter?

Vad är systerskap? Hur skulle ni förklara ordet med andra begrepp?

Vad gör ni och vad gör ni inte för att stärka kvinnor i er omgivning?

Hur tänker ni kring att ge andra kvinnor feedback och kritik – såväl positiv som negativ? Det kan låta väldigt officiellt men tänker särskilt i vardagliga sammanhang? Och hur ser ni på att ge kritik och feedback till kvinnor i er omgivning?

Känner ni er stärkta av era kvinnliga relationer? Ja, nej när och hur?

Vad har det för betydelse för er att ha relationer med andra kvinnor

5) Avslutningsfrågor

Är det någon fråga som ni känner att jag har missat i relation till ämnet?

Har ni några frågor till mig innan vi slutar?

6) Avslutande ord och tack.

BILAGA 2: INITIAL KODNING

FOKUSGRUPP 1

Yrken: Kundtjänst även fackligt aktiv, ingenjör och inom skola

Power girls när det är accepterat

Separatism

Separatistiska Facebookgrupper
Separatistiska forum

Att bli definierad av andra

Inte själv ha möjlighet att definiera sig själv
Bli omtalad för en själv hur man är eller kommer bli

Motstånd

Stöd

Män som hinder

Män som inte lämnar utrymme
Ifrågasättandet av separatism
Varför får jag inte vara med (man)
Anpassning
Orkar inte ta striden

Uteslutning/gränsdragning

Automatisk
Välja att bli hemmafru
Abortvägran
Vid förminskning
Inget stöd eller visat motstånd
Grupperingar
Tillhör jag?
Jag/dem
Värderningsbaserat

Strukturell förväntan på kvinnor

Skaffa barn
Inte ligga runt
Bygga kärnfamiljen

Andra kvinnor

Nyanlända/nysvenskar (kvinnor)
Avsaknad av det sociala nätverket
Avsaknad av arbete

Arbete

Vägen till jämställdhet
Vägen till empowerment

Anpassning

Olika systerskap

Att slåss eller inte slåss
Olika värderingar och normer
Inte vara så provocerande
Stereotyp maktposition
 Konkurrens
 Exempelvis film
Maskulin

Systerlig säkerhet

Hör av dig när du kommit hem
 Att visa omtanke och respekt
Alltid kunna be om hjälp ute
 Fråga om mellankvinnligt förtroende
 Frågar hellre en tjej än en kille om hjälp

För att jag är kvinna

Kvinnliga erfarenheter
 Ute på klubben
 Ute på resa
 På arbetsplatsen

Feminism

Fri att välja
Få välja eller vara lika?
 Abort
 Vigsel
 Slöja

Utfrysning

Mobbing – tyst men ändå tydlig
 Blickar
 Kyla

Politiskt systerskap

Kvinnor tenderar att vara mer röda
Solidaritet
Omtanke
Ett större systerskap

Högre förväntan på kvinnor

Större besvikelse
Inte respekterar sig själva
”Du förminskar alla oss andra”

Gruppen hade olika perspektiv när det kom till:

Barn
Relationer (upprätthållandet)

FOKUSGRUPP 2

Yrken: *Egen företagare, lärare och arbete inom kvinnojour*

Hinder

Kvinnan som patriarkal varelse

Frästa lojalitet till män
Var ligger lojaliteten?
Orkar inte vara arg jämt
Patriarkat
Konkurrens
Tävlan – en kvinnoplats
Egocentrism som osysterligt

Motstånd

Tjalla mera
Separatistiska rum (ej fritt från patriarkatet, men friare)
Där man inte behöver vara arg
Forum för återhämtning
Sluta tävla mot andra
Vara glad för andra kvinnors skull
Att inte gå med på fulspel
Viktigt att praktisera systerskap, inte enbart prata om det

Kvinnliga relationer

Mamma
Problematisk men viktigt att vara ömjuk
Jag om 50 år.
Myten om att kvinnor inte kan hålla sams
Behöver inte alltid vara sams
Forum för återhämtning
Att bära och att bli buren
Analysera känslor

Normen

Att passa in
Att inte synas för att få höras
Neutral klädsel
Maskulinitet
Sänk rösten för auktoritet
Bär inte kjol
Använda maskulina ”attribut för att slå igenom”
Spela på samma spelplan
Agera under patriarkatets täcke

Vit feminism

Förakt mot den klassiska kvinnan
Inte förakt mot patriarkatet
Ser ner på den klassiska kvinnorollen
Nya kvinnoideal
Tillåter ingen diversitet
Finns ingen diversitet
Klassiska kvinnorollen finns dock kvar
Utbrändhet bland kvinnor

Språk

Intersektionella haken
Behöver generalisera
Exkludering
Bli bränd
Inte bli insläppt
Prata rätt annars blir du sänkt
Viktigare att vara den systerliga pedagogen
Systerskapskortet

- Kan/får ej kritisera andra
 - Osysterligt
 - Saklighet
 - Racka aldrig ner
 - Inget fulspel
 - Tillåt inte oss själva eller någon annan göra det
 - Kvinnovänlig verksamhet
 - Kunna ha med barnen
 - Ha förståelse för kvinnors livssituationer
 - Kritik
 - Mäter djupet av relationen
 - Att ha ett kritiskt förhållningssätt
 - Exempelvis tävlan
 - Gräns
 - Kvinnor som sabbar för andra
 - Brist på solidaritet (syskonskap)
 - De som inte praktiserar systerskapet utan bara pratar
 - Syskonskap
 - Solidaritet
-

FOKUSGRUPP 3

Yrken *Arbetsökande, arbetsterapeut, arbetsökande och frilansare*

Att konvertera

- Blir bemött på ett annat sätt
- Svart och vitt
 - ”Du förråder kampen”
- Fördom – Förtryckt när man bär slöja

Kroppsideal

- Att vara smal belönas (av kvinnor)
- Olika kulturella erfarenheter
 - Vissa kulturer fokus på kroppen
 - Att uttrycka om du blivit tjock eller smal

Drama

- Associeras mycket med tjejgrupper

Kritik

- Är det relevant kritik?
- Svårt generellt sett att ge kritik

Kvinnliga relationer

- Det tar och ger mycket energi
- Svårare att vara nära
 - Kräver mer – att visa sig och bevisa sig
- Svårt att ge kritik
- Mer smärtsamt att förlora en tjejkompis än en killkompis
 - Kvinnliga relationer är djupare
 - Gör att man blir mer sårad

Objekt

- Att inte få definiera sig själv

Systerskap

- Stöttar
- Uppmuntrar
- Ställer upp
- Kollektiv
- Rörelse
- Vill hjälpa
 - Ute på stan
 - Ute på krogen
 - Även om det är en okänd person
 - Även om det är en person som har åsikter som skiljer sig från e
 - ens egna
 - Att stå upp för varandra i utsatta situationer
- Att tro på varandra
 - Om inte vi tror, vem ska då tro?
 - Övertyga rättssystemet
 - Inte snacka skit om någon som blivit utsatt
- Hjälpa
- Kamp – I våra småbubblor
 - Där förs olika kamper
 - Vad behöver vi systerskapet till?

Gräns

- Behöver inte stötta alla kvinnor
 - Hate speech i sociala medier
 - Dock i en akut situation är det annorlunda
- Kvinnor som värderar sig själva högre
 - Diskussion om slöjan
 - Att anse sig äga definitionen av kvinnoideal och lära (påtvunga) andra

Kvinnosolidaritet

- Att kunna relatera (för att det är en kvinna i en utsatt situation)
- Jag finns här även om jag inte känner dig
- Jag finns här även om vi inte tycker om varandras åsikter (akut)

Att stärka

- Små grejerna (visa moster instagramkonto om kroppspositivism)
- Vara den goda förebilden – vardagliga
- Tänka på hur man är som förälder
- Vara ett gott exempel
- Våga prata om det pinsamma med yngre
- Mer kroppspositivism
- Att ifrågasätta språk och användningen utav det
- Att stå upp för varandra.

Traditionella kvinnorollen

- Omhändertagande
- Större ansvar/känsla för barn, hem (och hund)
- Att ta den rollen fast man inte vill
- Starka kvinnor tenderar att ta ett stort ansvar

Hinder

- Att bli stoppad i ett fack
- Tävlan
 - Arbetsplatsen
 - Nya relationer
 - Visa sig bättre
 - Tävlan skapad av samhället
 - Exempelvis skönhetsideal

Motstånd

- Ifrågasätta normer (exempelvis om kroppsideal, kulturellt betingade)
- Sluta snacka skit om varandra
- Sluta tävla med varandra
 - Din framgång är min dramgång
- Bättre attityd till varandra
- Att hitta gemenskap istället för att döma

Grupperingar (ex. föreningar)

- Samhället ska fostra
 - Svenska synsättet väger mest
 - Projektmedel – Lär utländska tjejer
- Inom grupperna finns systerskapet
- Haka upp sig på skillnader
- Små bubblor – små tajta grupper
 - Erfarenhet och bakgrund
 - Kollektiv (o)förståelse
 - Ni vet inte vad vi har gått igenom
- Att vara utanför (utanförskap)
- Uppdelningar gör det svårt att komma in.

Språk

- Viktigt att tänka på hur jag pratar
- Vad är det jag kommunicerar
- Våga ifrågasätta andras sätt att prata på

FOKUSGRUPP 4

Feminism

- Känsligt ämne
- Finns alltid meningsmotståndare
- Lockar fram trollen
- Att försvara jämställdhet och lika rättigheter
 - Blir lätt objekt för hat
- Vanligt med oförståelse och motstånd till förståelse till begreppets egentliga innebörd

Motstånd

- Stå upp för minoriteter
- Att göra motstånd kan vara obekvämt
 - Vems börda ska obekvämheden vara?
 - Att säga ifrån när låttexter handlar om våldtäkt – LTH
 - Vem ska vara obekvämt?
- Gå samman för att säga att det inte är okej
- Tänka på att kvinnor har olika egenskaper och att värdera sina egna
- Orka ta debatten mera

Mansdominerade yrken/utbildningar

- Kvinnofrämjande rörelser/grupper
- Jobbigt att vara alldeles själv
- Blir ifrågasatt
 - Varför gjorde du de här valen
- Rivalitet – en tjej till toppen
- Umgås hellre med män – ett sätt att höja sin status (män har högre status i samhället)

Kritik

Måste kunna ge kritik
Viktigt: fundera på varför och hur kritiken ges
Vanligare att se mer negativt på kvinnor
Högre krav på kvinnor

Kvinnliga relationer

Vissa delade erfarenheter av att vara kvinna
Vara i någon utsatt situation, exempelvis rädd när man går hem eller/och sexuella trakasserier
Kvinnor kan förenas i gemensam upplevelse i att vara kvinna oavsett
Bakgrund
Politiska ståndpunkt
Stöd och support
En särskild trygghet som inte går att få från män
Djupare samtal och mer stöttning emotionellt
Fler meningsfulla relationer
Fördel med att vara kvinna

Stärka

Jobbrelaterad pepp
Engagera sig i kvinnofrämjande forum och organisationer
MISSAR: Stärka kvinnor inom familjen och kvinnor som är utanför ens vänskapskrets
AM DG vill göra det mer

Hinder

Högre krav på kvinnor
Högerpopulistiska partier
Unkna värderingar
Ex: Sånghäften LTH
Att feminism ofta än idag definieras som manshat
Orken
Att kvinnor är måltavla för hat
Gå på person
Exempelvis kvinnliga politiker
Att kvinnor är känslostyrda
Rivalitet, att jämföra och tävla

Separatistisk verksamhet

Enbart fokus på tjejer
Inget fokus på det faktiska problemet
Ingen förändring bland killarna
Är ett safe space

Ståndpunkter

Ung tjej → mindre respekt
Ung tjej rasifierad → ännu mindre respekt
→ Andra inblickar och erfarenheter som är viktiga
Åldersdiskriminering

Systerskap

Ensam tjej i världen kan hitta systerskap
Att man stöttar varandra
Paus från allt skit
Reflektion, feedback och bekräftelse
Kravlöst
Två olika systerskap
Safe space
Förenas i att vara kvinna
Måste kunna ge kritik

Sociala medier

Uppbackning

Säkerhet

Gillar en post när någon blir utsatt för hat

Sverige

Individualistiskt

Stödsystem

Självständig

Kommit långt

Tjejer från mellanöstern